

XX. reál- és humántudományi Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia (ETDK)
Kolozsvár, 2017. május 18–21.

Az erdélyi magyar felsőoktatásban tanuló 18- 25 éves fiatalok pénzügyi magatartása és attitűdje

Szerző:

Barabás Eszter

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományok
Kar, Pénzügy és bank szak, alapképzés, III. év

Témavezető:

dr. Dézsi-Benyovszki Annamária, egyetemi docens,

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományok
Kar

Tartalomjegyzék

Bevezető.....	3
A pénzügyi kultúra.....	4
A pénzügyi kultúra és a társadalmi érdek.....	7
A pénzügyi kultúra mérése.....	7
A pénzügyi oktatás.....	10
Pénzügyi attitűd.....	12
A fiatalok pénzügyi magatartása.....	14
Hipotézisek.....	15
A fiatalok pénzügyi magatartását és attitűdjét befolyásoló tényezők.....	16
Demográfiai jellemzők és a pénzügyi magatartás kapcsolata.....	17
Nem.....	17
Életkor.....	17
Iskolázottsági szint.....	18
Gyermekkor szerepe.....	18
Jövedelem.....	21
Pénzügyi termékekkel kapcsolatos attitűdök.....	22
A fiatalok célrendszere.....	23
Információszerzés.....	23
2. Módszertan és adatok.....	24
A kutatás célcsoportja.....	24
A kérdőív.....	24
Mérőszámok.....	25
1. Pénzügyi tájékozottsági mutató.....	25
2. Énkép index.....	25

A felmérésbe bevont ismérvek.....	26
3. A kutatás eredményei.....	27
3.1. Az alapsokaság jellemzői.....	27
3.2. A pénzügyi kultúrát meghatározó szocio-demográfiai tényezők.....	28
A pénzügyi tudás szintje a felsőoktatásban tanuló fiatalok körében	29
A pénzügyi tudás és az egyes változók közötti kapcsolat.....	29
A fiatalok pénzügyi kultúrájának nemek szerinti különbsége	31
A fiatalok pénzügyi tudásának a különbsége a képzés jellege szerint.....	31
A fiatalok pénzügyi kultúrája és a középiskolában elsajátított ismeretek közötti kapcsolat	32
A fiatalok pénzügyi kultúrája és a szülők iskolai végzettsége közötti kapcsolat	33
A fiatalok pénzügyi kultúrája és a családi állapot közötti kapcsolat	34
A fiatalok pénzügyi kultúrája és a gyerekvállalás közötti kapcsolat	34
A fiatalok pénzügyi kultúrája és származása közötti kapcsolat.....	34
A fiatalok pénzügyi kultúrája és a tartózkodási hely közötti kapcsolat.....	35
A fiatalok pénzügyi kultúrájának különbsége lakáskörülmények szerint.....	35
A fiatalok pénzügyi kultúrájának a tagozat típusa szerinti különbsége	35
3.3. A jövedelem és a jövedelemforrás	36
3.3. A fiatalok céljai.....	39
3.5. Pénzügyi tájékozottság.....	40
3.6. Megtakarítási tapasztalatok és attitűdök	40
3.7. Információszerzés	42
Következtetések	42

Az erdélyi magyar felsőoktatásban tanuló 18- 25 éves fiatalok pénzügyi magatartása és attitűdje

Bevezető

Az elmúlt évek során számos kutatás készült a fiatal korosztály pénzügyi magatartásának és attitűdjének elemzéséről, hiszen pénzügyi döntéseik következményei nemcsak a saját életükre, hanem a teljes társadalomra hatást gyakorolnak (Hornnyák, 2013). Mindennapi életünkhöz hozzátartozik a pénzügyi kultúra ismerete, a pénz, illetve annak kezelése, pénzügyekhez való viszonyulásunk, amelyet nagy mértékben meghatároznak a szülőktől kapott elsődleges ismeretek, szocializációs tapasztalatok (Kovács et al., 2013).

Visszatekintve a 2008-as gazdasági válság kitörésére, azt lehet állítani, hogy az egész gazdaság percek alatt megfertőződött. Kivéve azt a néhány diktatúrát vagy fejletlen országokat, ahol a 2000-es globális pénzügyi integráció sikeres eljárás volt. Rátekintve a reálgazdaságra vagy a pénzügyi piacokra észlelhetőek voltak az üzleti volumen növekedések, illetve a szabad verseny előnyei, amelyet minden szereplő élvezhetett (Kovács és Terták, 2016).

A 2007-2008-as globális pénzügyi válságnak a kirobbanása után a pénzügyi oktatás biztosításának szükségessége felkeltette a nemzetközi figyelmet. A globális pénzügyi válságot kiváltó okok különbözőek voltak, a közvetlen áldozatok száma sokkal nagyobb volt, mint azelőtt, hiszen már legtöbb esetben az emberek kiszolgáltatott helyzetben találták magukat (alacsony jövedelemből élők, munkanélküliek, egyedülálló szülők, szociális segélyben részesülők és nyugdíjasok). Évtizedek óta világszerte a technológiai fejlesztések és a pénzügyi szabályozás mértékének csökkentése lehetőségeket és veszélyeket teremtett a fogyasztók számára (Kovács és Terták 2016).

A 2007- 2008-as gazdasági válságnak egyik kiváltó oka a pénzügyi termékek innovációja volt az (Borszéki, 2010; Botos et al., 2012; Béres és Huzdik, 2012). Feltehetően azok a termékek és szolgáltatások, amelyek addig a piacon voltak elérték a bennük rejlő lehetőségek határát, így ezeket a pénzügyi termékeket és szolgáltatásokat fejleszteni kellett, igényekhez kellett igazítani. Pontosabban mondva, el kellett magyarázni a lakosságnak, hogy melyik pénzügyi terméket (például bankbetét, hitel) mire és hogyan használják (Béres, 2013).

Ezeknek a változásoknak eredményeként komplex pénzügyi termékek jöttek létre, amelyek olyan kockázatokat hordoztak magukban, amelyeket még a szakemberek sem tud kellőképpen becsülni. Mivel a lakosság nem követi a mindennapi pénzügyi eseményeket, ezért egyre inkább eltávolodnak a rendelkezésre álló pénzügyi termékek biztonságos használatához szükséges szinttől. Az egyéni szükségletek meghatározó tényezője az öngondoskodás igénye (kényszere), amelyben a szociális bizonytalanság erősödése, a várható életkor növekedése és a munkahelyek stabilitásának hiánya is szerepet játszik (Béres et al., 2012).

A 2007-2008-as gazdasági válságból a következő tanulságok vonhatóak le a pénzügyi kultúrára vonatkozóan:

1. A hiányos pénzügyi és gazdasági ismeretek nagymértékben hozzájárulnak a pánikreakciók növeléséhez, így a válság mélyebb hatást eredményezett.

2. A pénzügyi ismeretek és képességek hiánya döntő szerepet játszott a gazdasági és pénzügyi válság megerősödésében.

3. Az elégtelen pénzügyi ismeretek miatt a gazdasági válságot a bizalom visszaállítása követte, így az úgynevezett árnyékhatás, sokkal tovább tartott (Kovács és Terták, 2016).

A pénzügyi kultúra

A társadalom pénzügyi kultúrájának fejlesztésére induló programok legyen az kormányzati szándék, vagy a magánszféra törekvése, egyik legnagyobb hátránya, hogy egyetlen egy meghatározás sem fedi le teljes mértékben a fogalmat. A pénzügyi kultúra, mint koncepció, nem értelmezhető csupán a pénzügyek tárgyi ismeretén keresztül, hanem több tanulmány megközelítése szükséges, hiszen minden tanulmány különböző módszerekkel, eszközökkel vizsgálja a fiatalok pénzügyi magatartását. Ennek fejlesztése optimizmusra ad okot, olyan érdeket, amelyet mindenkinek fontos, így közös fellépés esetén a siker garantált (Béres, 2013).

A pénzügyi kultúra fogalmával már a XX. század elején foglalkozott a szakirodalom, hiszen már a századforduló elején is történtek kísérletek az Egyesült Államokban, amelyekkel megpróbálták javítani a lakosság pénzügyi tájékozottságát (Béres, 2013).

A pénzügyi kultúra meghatározása alapvető fontossággal bír ahhoz, hogy megértsük a kutatás célját. Elsősorban az angolszász országokban a pénzügyi kultúrával kapcsolatban számos kutatás készült, viszont a kutatásokat egymástól a céljuk, célcsoportjuk, hipotézisrendszerük

különbözteti meg. Számos meghatározás is keletkezett a pénzügyi kultúra fogalmára (Béres, 2013). Hung et al. (2009) a pénzügyi kultúra fogalmát kilenc eltérő értelmezéssel határozták meg. Ezek alapján a pénzügyi kultúra:

1. a pénzügyi tudás;
2. a pénzügyi folyamatok megértése;
3. a pénzügyi tudás alkalmazási képessége és a megszerzett tapasztalatok;
4. a pénzügyi összefüggések és definíciók ismerete;
5. a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalának képessége;
6. a legalapvetőbb pénzügyi fogalmak ismerete;
7. az egyszerű (alapvető) pénzügyi döntések meghozatalának képessége;
8. a megalapozott és tudatos döntések meghozatalának képessége;
9. az egyszerű pénzügyi fogalmak ismerete.

Ezek azok a befolyásoló tényezők, amelyek összessége meghatározza az egyének és szervezetek pénzügyi döntéseit (Hung et al., 2009; Remund, 2010).

Egyes megközelítések kapcsolódnak egymáshoz, így a pénzügyi kultúra definíciójának azonosítása helyett érdemesebb koncepcióként kezelni (Béres, 2013). Holland kutatók szerint a pénzügyi kultúra nem csak a pénzeszközök használatára vonatkozik, hanem az összetett pénzügyi termékek ismeretét és megértését jelenti (Mak és Braspenning, 2012), míg az OECD 2012-es tanulmánya a megértéshez és az ismerethez hozzáteszi a tudatosság, a készségek, az attitűdök és a viselkedések kombinációját, amely hozzásegít a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához, illetve az egyének pénzügyi jólétének eléréséhez (Atkinson és Messy, 2012).

A Magyar Nemzeti Bank (2008) a következőképpen határozza meg a pénzügyi kultúrát: „a pénzügyi ismeretek és készségek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit". Ez a meghatározás csak közvetett módon tartalmazza a pénzügyi kultúra jelentőségét és a társadalomra gyakorolt hatást.

Ezzel a témával foglalkozott például a Béres et al. (2013), akik próbálták megtalálni azokat az eszközöket, módszereket, amelyekkel bővíteni lehet a 18-25 év közötti korosztály pénzügyi tájékozottságát.

Az egyének a termékeket és szolgáltatásokat jövedelmükből, illetve megtakarításaikból tudják megvásárolni. A folyamatosan szélesedő kínálat azonban megköveteli, hogy a fogyasztók tisztában legyenek a pénzüik értékével és azokkal a pénzügyi szolgáltatásokkal, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy pénzeszközeiket kezeljék, gyarapítsák (Kovács et al., 2014).

A pénzügyi ismereteket, készségeket és szokásokat az idők folyamán szükséges újra és újra ismertetni. Az esetleges hiányok azonosítása elkerülhetetlen volt, mivel a gazdasági válságot végigkísérte a részvények és kötvények árának csökkenése, egyes devizák árfolyamának gyengülése, cégek számának csökkenése, vállalati csődök, munkavállalói juttatások lefaragása, a kereskedelem és fogyasztás csökkenése, stb. Ezeket a változásokat megéreztek az átlagos emberek is, a jövedelmek csökkenésével és a munkahelyük fenyegetettségével, ugyanis kérdésessé vált számukra, hogy meg tudják-e védeni házukat a jelzáloghitelektől (Kovács és Terták, 2016).

Általános következtetése minden kutatásnak, hogy az egyén és a társadalom szintjén egyaránt hiányzik a pénzügyi, illetve gazdasági tudás, a készségek és a műveltség. A pénzügyi ismeretek szintje jelentős szerepet játszott a fejlődésben, a válság elmélyítését és meghosszabbítását eredményezte, melyet haladéktalanul el kellett hárítani (Béres, 2013).

A pénzügyi tudás szempontjából érdemes különbséget tenni három különböző országcsoport között:

1. a kevésbé fejlett országok, ahol még a bankszámla használata sem gyakori (pl. az afrikai kontinens legszegényebb országai);
2. olyan országok, ahol az értékpapírpiac játszik jelentős szerepet, amely biztosítja a gazdaság tőkekínálatát;
3. olyan országok, ahol a gazdaságot elsősorban a kereskedelmi bankok finanszírozzák (Kovács és Terták, 2016).

Közép- Kelet Európára inkább a harmadik kijelentés a jellemző, tehát kutatásom során ezt is figyelembe kell vennem.

Egyre fontosabb a globális piacokon is, hogy az egyének megfontolt pénzügyi döntéseket hozzanak. Szinte mindenhol találkoznak a pénzügyi műveltség tapasztalatainak hiányosságai. A fogyasztók nemcsak a feltörekvő vagy fejlődő gazdaságokban, hanem a fejlett gazdaságokban sem képesek felfogni a pénzügyi elveket, amelyek segítik őket, hogy hatékonyan tudják kezelni a pénzügyi kockázatokat, illetve elkerülni a pénzügyi buktatókat. Globális szinten Németországtól

az Amerikai Egyesült Államokig, vagy Hong Kongtól Ausztráliáig a lakosság szembesült, hogy nincsenek tisztában a pénzügyi alapokkal, így a pénzügyi tudatlanság okozza a fogyasztók és a társadalom jelentős költségét (Kovács és Terták, 2016).

A pénzügyi kultúra és a társadalmi érdek

A pénzügyi kultúra fejlesztése minden gazdasági szereplő közös érdeke. Mikrogazdasági szinten a nagyobb pénzügyi kultúrával jellemezhető háztartások és vállalkozások nagyobb eséllyel kerülnek el azokat a pénzügyi döntéseket, amelyek hátrányosak a számukra (drága hitelek, kevés megtakarítás, (házi) költségvetés készítés és tervezés hiánya) (Czakó et al., 2011).

Klapper et al. (2012) megállapították, hogy magasabb szintű egy társadalom pénzügyi kultúrája, annál több megtakarítás keletkezik. Az alacsonyabb szintű pénzügyi kultúrával rendelkezők az egyszerű, de drágább pénzügyi termékeket választják, így válnak bizalmatlanná a többi pénzügyi termékkel szemben. Egy pénzügyi intézménynek alapvető érdeke, hogy fejlessze a pénzügyi kultúrát, így közreműködik a háztartások megtakarításának növelésében és ez által a bankok hitelképességek javításában. Így a pénzügyi intézetek számára a hitelképes ügyfelek kisebb kockázatú jövedelemforrást jelentenek. A Világbank (2009) kutatása hangsúlyozza, hogy a lakosság pénzügyi kultúrája hozzájárul a pénzügyi rendszer stabilitásához is. Nem szabad kifelejteni az állam szerepét, hiszen az ő érdeke is a pénzügyi kultúra fejlesztése, hiszen a magas szintű pénzügyi kultúra esetén kismértékű hangsúlyt fektetnek az újraelosztási és stabilizációs célokra. Ez karitatív hatással van a gazdaság minden szereplőjére és az ország versenyképességére (Béres, 2013).

A pénzügyi kultúra mérése

A pénzügyi kultúra mérésére számos módszert alkalmaztak, hiszen nincs egységes meghatározása, módszertana, viszont egyes definícióknak van egy közös metszete, mely a pénz, pénzügyi termékek használatához, az ezekhez szükséges információk beszerzéséhez, felhasználásához, illetve a pénzügyi döntések meghozatalához kapcsolódik. A pénzügyi kultúra méréséhez egy komplex modell felállítása szükséges (Kovács et al., 2014).

Tanulmányukban Hung et al. (2009) két csoportosítási ismérvet képeztek, az első ismerv szerint a pénzügyi kultúra mértékét vizsgálni lehet önbevallás, illetve teljesítménymérés alapján,

a második ismérv a pénzügyi kultúra megjelenhet pénzügyi műveletként is (például, megtakarítás, befektetés, hitel). A két csoportosítási ismérv között kapcsolat van.

A Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérés Program¹ három területen (alkalmazott matematikai műveltség, alkalmazott természettudományi műveltség és szövegértés) háromévenként vizsgálja a 15 éves tanulók képességeit. 2012 óta mérik a pénzügyi kultúrát 18 EU-s országban², amelyek már első évben csatlakoztak a programhoz (Kovács és Terták, 2016).

A pénzügyi kultúra szintjének meghatározásához Huzdik et al. (2014) saját mérési rendszert alakított ki annak érdekében, hogy komplexebb módon közelítsék meg (nem pedig úgy, hogy egy- egy speciális pénzügyi területre koncentráljanak) a felsőoktatásban tanuló magyar fiatalok pénzügyi kultúráját, illetve a megfogalmazott hipotéziseket igazolják. Meghatározták a fiatalok pénzügyi tudását, pénzügyekben való jártasságát és tapasztalatait, pénzügyi készségüket, pénzügyi tudatosságukat, illetve a pénzügyi attitűdjüket is.

Különböző mérőszámokat alakítottak ki a Béres et al. (2013) publikációjában is, mint például a Pénzügyi tájékozottsági mutató (továbbiakban PTM), Énkép index, Kockázatvállalási mutató (továbbiakban KvM). A PTM a fiatalok pénzügyi tudásszintjét méri, melynek meghatározásához úgy elméleti, mint gyakorlati tudás szükséges. Értékét 0 és 1 közötti intervallumba sorolták (21 kérdésre adott válasz alapján számolták ki a helyes válaszok arányát). Azoknak a hallgatóknak, akik esetén a PTM mutató 1-hez közelítő értéket adott, nagyobb a pénzügyi tájékozottsága, viszont ha ez az érték 0-hoz közelített, akkor azoknak a hallgatóknak alacsony a pénzügyi tájékozottsága.

A felsőoktatásban résztvevő fiatalok valós és vélt pénzügyi tudása között lényeges különbség van (Német, 2013). Ennek a hipotézisnek az igazolásához a hallgatók saját pénzügyi kultúrájuk szintjét megítélő válaszait hasonlították össze a Pénzügyi tájékozottsági mutató értékével, amelyet Énkép indexnek neveztek el. Számítása a következőképpen valósult meg:

$$\text{Énkép index} = PTM_{\text{önbevallás}} - PTM_{\text{mért}}$$

Értéke a bevallott és a mért ismeretek különbsége volt. Ha 1-hez közelített az index értéke, akkor a hallgató alul- vagy felülértékelté tudását, illetve ha 0-hoz volt közel, akkor a hallgató reálisan ítélte meg.

¹ Programme for International Student Assessment- PISA.

² Ausztrália, Belgium, Franciaország, Olaszország, Egyesült Államok, Shanghai-Kína, Kolumbia, Horvátország, Cseh Köztársaság, Észtország, Izrael, Lettország, Új-Zéland, Lengyelország, Oroszország, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország.

A KvM értékét önbevallás és valós tudásszint szerint is számolták, a tudásszint és a kockázatvállalási szint eredőjeként. Tehát:

$$KvM_{\text{önbevallás}} = \frac{\text{Kockázatvállalási szint önbevallás alapján}}{\text{Pénzügyi-gazdasági ismeret önbevallás alapján}}$$

$$KvM_{\text{valós}} = \frac{\text{Kockázatvállalási szint önbevallás alapján}}{\text{Valós pénzügyi-gazdasági ismeret}}$$

Önbevallást jelentett a hallgató véleménye a saját pénzügyi tudásáról, majd az után megállapították a valós pénzügyi tudását. A kockázatvállalási szint meghatározásánál a kérdőívben megfogalmazott kérdések értékelése segített. Ez az érték nulla és végtelen közötti, ha 1 az értéke, akkor az egyént nevezhetjük kockázat kezelőnek, ellenben ha egy alatt van az értéke, akkor az adott illető kockázatkerülő, vagy ha egy fölött van az értéke, akkor pedig kockázat vállaló.

Kovács és Terták (2016) jelentősebb eltéréseket talált az önbevallás és a tényleges pénzügyi tudás között. Például, a szegényebb, de még a vizsgált korosztályba bele eső emberek alacsonyabb szintű pénzügyi ismeretekkel rendelkeznek, viszont gyakran sorolják magukat a legmagasabb pénzügyi ismeretekkel rendelkezők körébe, valójában még az átlagnál is tájékozatlanabbak.

Béres et al. (2013) vagy Zsótér et al. (2015) kutatása célzott szegmense a 18-25 év közötti fiatal generáció volt, viszont nem zárták ki a mintából a 25 évnél idősebbeket sem.

Zsótér et al. (2015) és Kovács et al. (2013) Yamauchi és Templer (1982) által kidolgozott MAS skáláját (Pénzügyi attitűd skála) használták a pénzügyi attitűd és magatartás meghatározására vonatkozóan. A MAS segítségével öt faktort különböztettek meg: a MAS I- a hatalmat és a presztízst, a MAS II- megtartást és az időt, a MAS III- bizalmatlanságot, a MAS IV- szorongást és a MAS V- a megszállottságot tükrözte. Zsótér et al. (2015), Kovács et al. (2013) a demográfiai változók és a MAS faktorok (MAS I- MAS V) közötti összefüggés vizsgálatára varianciaanalízist (ANOVA, F-próba), míg a kapcsolat erősségének mérésére az Eta (szóráshányados) asszociációs mérőszámot alkalmazták.

Kovács et al. (2013) kutatásának eredményeként megfogalmazták, hogy a MAS egy megfelelő mérőeszköz a pénz iránti attitűd és pénzügyi kultúra mérésére.

A pénzügyi oktatás

A középkorú felnőttek problémáinak oka visszanyúlik a rendszerváltás előtti időszakra, amikor mindenki részesült a számára szükséges javakból és a pénzre úgy tekintettek, mint egy rossz eszközre. Ebből a gondolkodásból kiindulva keletkezett ezeknek a felnőtteknek a legtöbb pénzügyi problémája. Ismeretük igen csak kevésnek mondható, mégis helyt kell állniuk és döntéseket kell hozniuk egy pénzközpontú, piacgazdasági környezetben. Ezeknek a problémáknak a megoldására találták ki a pénzügyi oktatásokat és kutatásokat (Kovács et al., 2013).

Az Elnökök Pénzügyi Művelődési Tanácsa³ (PACFL) a következőképpen határozta meg a pénzügyi oktatást: az a folyamat, amely révén az emberek könnyebben megérthetik a pénzügyi termékeket, szolgáltatásokat és fogalmakat, hogy képesek legyenek arra, hogy megalapozott döntéseket tudjanak hozni, el tudják kerülni a csapdákat, tudják, hogy hová fordulhat segítségért és tudjanak olyan egyéb olyan intézkedéseket tenni, amivel javítsák a jelenlegi és a hosszú távú pénzügyi jólétet (Hung et al., 2009).

A pénzügyi oktatás fontosságát már a 2000-es években elismerték. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet 2002-ben elindított egy pénzügyi oktatási programot, mellyel próbálták fejleszteni és javaslatokat tenni az egyének pénzügyi magatartását illetően. E tapasztalatok alapján 2008-ban az OECD létrehozta az INFE⁴-t (Pénzügyi Oktatás Nemzetközi Hálózatát), melynek célja, hogy világszerte megkönnyítse a pénzügyi oktatási kérdés keretén belül a nemzetközi együttműködést a döntéshozók és más érdekelt felek között, illetve segítsen a politikai eszközök és az elemző eszközök kutatás-fejlesztésében (Kovács és Terták, 2016).

A témával kapcsolatos kutatások kimutatták (például, Murphy, 2005; Shim et al., 2010; Lusardi et al., 2010; Borodich et al., 2010), hogy azoknak az egyének, akik középiskolában pénzügyi- gazdasági ismereteket sajátítottak el nagyobb a pénzügyi műveltsége, pozitív attitűdöt mutatnak a hosszú távú befektetések iránt, esetleg jövedelmük nagy részét meg is takarítják. Lusardi és Mitchell (2007) hozzátette, hogy a megfelelő pénzügyi oktatás előnyös az öngondoskodásra nézve és a gazdasági státusz növeli a nyugdíj- előtakarékosság arányát.

A pénzügyi tudás statisztikailag kimutatható, hogy összefüggésben áll a felvett hitelekkel, a cash-flow menedzsmenttel, a megtakarításokkal, illetve a befektetési szokásokkal. A pénzügyi

³ [The Presidents Advisory Council on Financial Literacy.](#)

⁴ [International Gateway for Financial Education.](#)

ismeretek és a pénzügyi tanulási tapasztalatok- különösen a családtól, barátoktól, ismerősöktől való tanulás és a személyes tapasztalatok változóak voltak. A jobb minőségű tudás és a több tapasztalat a pénzügyi magatartás fejlesztéséhez vezethet, vagy éppen az ellenkező irányba térhet el (Kovács és Terták, 2016).

A válság okai nemcsak gazdasági, hanem kulturális és értékbeli természetűek is, hiszen a lakosság elvárja az államtól a segítséget, miközben nem tesznek érte semmit, nem képesek „hatékonyan” élni a pénzügyi szabadsággal (Tóth, 2011). Miközben már a pénzügyi tudatosság és tervezés létfontosságú tényező, a pénzügyi tudással kapcsolatos ismeretek elsajátításának oktatása elhanyagolhatatlan, melynek javítása és hatékonyságának fokozása szükséges (Inotai, 2012).

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a pénzügyi oktatás hasznos és pozitív hatással van a fogyasztók életére, viszont a magas szintű pénzügyi tudás nincs feltétlenül összefüggésben a pénzügyekkel kapcsolatos szokásokkal. A fiatalok szokásai torzíthatnak, így továbbra is szükséges újabb kutatásokat végezni, új módszereket használni, melyek révén további eredményeket kaphatnak (Kovács és Terták, 2016).

Az EU tagállamaiban a pénzügyi oktatást különböző csatornákon keresztül valósítják meg. Felmérések azt mutatják, hogy a pénzügyi oktatás nagyobb hatással van a fiatalokra, mint a felnőttekre, akiknek a szokásait és a pénzügyi döntéseiket nehezebb módosítani. Manapság egyre több országban a fiatalok (15-18 éves korosztály) szembesülnek különböző fontosságú pénzügyi döntésekkel, mint például, hogy egyetemre, felsőoktatásra fektessen be, vagy kezdjen el dolgozni, illetve kezdjen el döntéseket hozni a nyugdíjat illetően (Kovács és Terták, 2016).

Egyes nemzeti hatóságok, beleértve a pénzügyi szabályozókat a közelmúltban lépéseket tettek, stratégiákat fejlesztettek ki, hogy javítsák a pénzügyi képességeket (például, az Egyesült Királyság, Hollandia). Más országokban közös együttműködések során pénzügyi profilú non-profit szervezetek és (finanszírozott) pénzügyi oktatási programok alakultak ki (például, az Európai Bankszövetség és tagszervezetei, Német Biztosítók Szövetsége stb.). Az esetek többségében az egyes pénzügyi intézmények nyújtanak valamilyen mértékű pénzügyi oktatást a brosrák, a weboldalak által, illetve amikor az alkalmazottak az iskolákban képzéseket tartanak (Kovács és Terták, 2016).

Az Európai Bizottság vállalta, hogy segít a tagállamoknak a pénzügyi oktatás érdekében történő erőfeszítések könnyítésében. Ennek végrehajtását az EU Fogyasztóvédelmi Politikai

Stratégia⁵ végezte, 2005-2006-ban a DG SANCO által támogatott „Dolceta” fejlesztési programot alakítottak ki, amely egy felnőtteknek szóló online képzési program. Az első kifejlesztett modul a diákok személyes pénzügyei voltak és ahogy növekedett az ismeretük, úgy léptek át egy magasabb szintre. A megadott információk az összes közösségi nyelven rendelkezésre állnak és testre van szabva egyes tagállamok számára. A program indítása óta történt változás, hiszen teljes mértékben kihasználja a technológiai újításokat és a közösségi alapú internet használatát. Jelenleg az internetes szolgáltatások közül a „Consumer Classroom” 21 rendelkezik széles körű fogyasztói oktatási témákkal, többek között a pénzügyi műveltség fenntartható és felelős fogyasztásról (Kovács és Terták, 2016).

A pénzügyi oktatást az Európai Bizottság egy szakértői csoportja is támogatja, a Pénzügyi Szolgáltatások Felhasználói Csoportja⁶, amely a fogyasztók érdekeit és a lakossági befektetőket célozza meg. A FSUG tagjai tanácsot adnak a Bizottságnak, amellyel biztosítja a többi uniós pénzügyi jogszabályok szerint a fogyasztói érdekek figyelembe vételét (Kovács és Terták, 2016).

Pénzügyi attitűd

A szakirodalom pénzügyi attitűdnek nevezi a pénzzel, pénzügyekkel kapcsolatos viszonyulásunkat (Kovács et al., 2013). A fiatalok pénzkezelési helyzetére nagy hatást gyakorolnak azok a gyermekkori tapasztalatok, amelyet akarva vagy akaratlanul megfigyeltek a körülöttük levő felnőttektől. Ezeket a szokásokat tudat alatt is egyes fiatalok követik, míg mások tudatosan elutasítják (Mellan, 1997). Viszont mindkét viselkedés ugyanúgy a családi szokásoktól való függést jelenti.

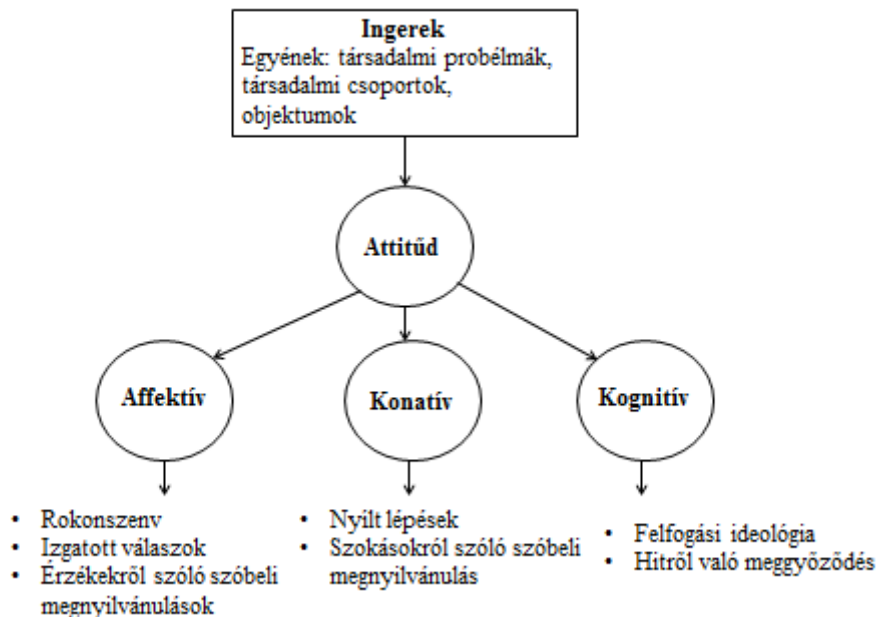
Yamauchi és Templer (1982) attitűdre vonatkozó tanulmánya bizonyítja, hogy az attitűdnek három összetevője van (affektív, kognitív és konatív), így ha az egyikre hatást gyakorolunk, akkor változni fog a másik is. Az affektív része érzellemmel kapcsolatos, amely az értékelő viszonyulásokat (az elfogadásokat, illetve az elutasításokat) tartalmazza, a kognitív oldal (megismeréssel összefüggő), amely az attitűdtárggyal kapcsolatos ismeretek, vélemények, elképzelések körét fogja át, a konatív oldal (akarattal összefüggő), amelyhez a viselkedési szándékok, cselekvéstendenciák tartoznak (Breckler, 1985). Tehát fontos, hogy a pénzügyi

⁵ EU Consumer Policy Strategy

⁶ Financial Services User Group (FSUG)

kultúra fejlesztéséhez megismerjük a pénzügyi attitűd összetevőit, melyet a következő ábra is szemléltet.

1. ábra. A pénzügyi attitűd felépítése

Forrás: Breckler (1985) alapján saját szerkesztés

A kutatásokban a pénzügyi attitűd három dimenziója adta a keretet az elméleti, illetve a gyakorlati tudásra és tapasztalatra épülő kérdések megfogalmazásához.

Az általam tanulmányozott szakcikk a pénzügyi attitűd mérésére kutatási módszerként a Yamauchi és Templer (1982) MAS⁷ skáláját (Pénzügyi attitűd skála), valamint Furnham (1984) pénzügyi attitűdre és magatartásra vonatkozó skáláját használták, a pénzügyi magatartás és attitűdök vizsgálatára klaszterelemzést készítettek.

A MAS segítségével öt faktort különböztettek meg: a MAS I- a hatalmat és a presztízst, a MAS II- megtartást és az időt, a MAS III- bizalmatlanságot, a MAS IV- szorongást és a MAS V- a megszállottságot tükrözte. Az állításokkal kapcsolatos véleményeket egy hétfokozatú Likert-skálán jelölhették meg, ahol az 1-es az „egyáltalán nem értek egyet”, míg a 7-es a „teljes mértékben egyetértek”-et jelentette. A faktorelemzés után K- közép klaszterelemzéssel⁸ képeztek három csoportot, amelybe az azonos jellemzőkkel rendelkező hallgatókat sorolták be (a

⁷ Money Attitude Scale.

⁸ Az eljárás célja, hogy minden objektum és a hozzá legközelebb eső középpont négyzetes távolsága minimális legyen.

klaszterekre vonatkozó jellemzőket a későbbiek során részletezem). Voltak, akik készítettek főkomponens-elemzést, mely szerint négy faktorba sorolták a pénzügyi attitűdöket: tudatosság (körültekintés, jövőorientáció), hitellel szembeni attitűdök, kockázatorientáció, morális értékek.

Például, Zsótér et al. (2015), Kovács et al. (2013), Yamauchi és Templer (1982) MAS skáláját használták kutatásukban és ugyanarra az eredményre jutottak a fiatalok pénzügyi magatartására és attitűdjére vonatkozóan, mint Roberts és Shepulveda (1999), melyeket a későbbiekben ismertetek.

A pénzügyi attitűd mérése és különböző demográfiai változókkal való kapcsolatának vizsgálatát egyetemi hallgatók körében az PASW Statistics18 (SPSS) programcsomagot használták, amely két fő területre fókuszált:

1. A faktorelemzéssel a kapott eredményeket kívánták összehasonlítani a már meglévő tudományos kutatások eredményeivel, Roberts és Shepulveda (1999) munkájával.
2. A demográfiai változók, mint független változók és a MAS faktorok közötti összefüggést vizsgálatára.

A fiatalok pénzügyi magatartása

A pénzügyi magatartás jelentős befolyásoló tényezője a pénzügyi jólétnek (Garman – Forgue, 2006). A fogyasztói magatartás témával kapcsolatos pénzügyi magatartást vizsgáló kutatások egy része a háztartási vagy családi pénzügyek felől közelíti azt. Deacon és Firebaugh (1988) kutatása családi pénzügyek oldaláról közelítette meg ezt a témát, akik a családi erőforrások használatának tervezését és megvalósítását vizsgálták. Definíciójukban megjelenik a pénzügyek tervezése és annak menedzselése. Danes és Morris (1989) szintén a család felől közelíti meg a pénzügyi magatartást, akik azt vizsgálják, hogy az egyének tervezik-e pénzügyi helyzetük megváltoztatását öt éves időtávon belül. Kutatásukban a jelenlegi pénzügyi helyzettel való elégedettségéből indulnak ki. McKenna és Nickols (1988) szerzőpárosok vizsgálatában a pénzügyi magatartást egyfajta hosszú távú időorientációval is összekapcsolják, nevezetesen a nyugdíjas évekre való tervezéssel. Botos et al. (2012) szintén foglalkozik a háztartások pénzügyi magatartásával, azon belül a megtakarításokkal, az idegen források igénybevételével és a pénzforgalommal.

Ha a pénzügyi magatartás definícióját akarjuk meghatározni a fiatalok körében, akkor egyéni szinten a személyes pénzügyek irányulását és megvalósítását vizsgáljuk (Mathur, 1989). Ezen belül a pénzügyi előrelátást, a költségek tervezését, készpénz nyilvántartását, beruházásokat, befektetéseket és a nyugdíj tervezését.

Xiao et al. (2006) pénzügyi magatartásnak nevez minden olyan emberi magatartást, amely releváns lehet a személyes pénzügyekhez kapcsolódóan. Definíciója magában foglalja a készpénz kezelést, a megtakarításokat és hiteleket is. Például Chen– Volpe (1998) pénzügyimogatartás-modelljét és definícióját megvizsgálva a pénzügyi magatartás elemeiként a következők jelennek meg: célok megfogalmazása, tervezés, megtakarítás, kiadások és bevételek nyilvántartása, költségek ellenőrzése, jövőorientáció, információmegosztás és kommunikáció a pénzügyekről. Az egyes fogalmak tartalma arra utal, hogy egyre inkább előtérbe kerül a tudatosság hangsúlyozása és vizsgálata a pénzügyi magatartásban.

A magatartási elemeken túl azonban érdemes megvizsgálni azt is, hogy a fogyasztók miként viszonyulhatnak a pénzügyekhez.

Hipotézisek

A tanulmányozott szakirodalom alapján a szocio-demográfiai ismérvek jelentősen befolyásolják a pénzügyi magatartást, így a fiatalok körében Romániában is meghatározó tényezőnek számítanak. Az első hipotézisem:

H₁: A fiatalok pénzügyi magatartása egyes szocio-demográfiai ismérvek mentén eltérő.

A fiatalok pénzügyi döntések meghozatalakor elsősorban a személyes tapasztalataikat és meglévő tudásukat veszik figyelembe. Ezek nem mindig elegendőek az optimális döntéshez - különösen akkor nem, ha nincsenek tisztában azzal, hogy saját valós képességük mekkora mértékben tér el a vélt tudástól. Ez alapján fogalmaztam meg a második hipotézist:

H₂: A fiatalok valós és vélt pénzügyi tudása között lényeges különbség van.

A szakirodalom szerint a fiatalok pénzügyi magatartását befolyásolja a szülőktől kapott ismeretek. Kutatásomban meg szeretném vizsgálni, hogy befolyásolja-e a fiatalok pénzügyi tudását az otthonról kapott információk. Így a harmadik hipotézisem:

H₃: Minél magasabb a szülők iskolai végzettsége, annál magasabb a fiatalok pénzügyi tudása.

A zsebpénz a fiatalok vásárlóerejének egyik forrása, amely révén kialakulhat az egyén fogyasztói magatartása. A zsebpénz és a megtakarítás mértéke közötti összefüggésről különböző vélemények vannak, amelyek szerint nem idéz elő hatékonyabb pénzügyi magatartást, ha valakinek a jövedelme zsebpénzből származik. Ennek a korrelációnak alapján fogalmaztam meg a következő hipotézist:

H₄: Azok a fiatalok akiknek a jövedelmük zsebpénzből származik, azok a fiatalok keveset tudnak megtakarítani.

Nagyrésze azoknak a fiatalok, akiknek vannak megtakarításai szívesebben tartják pénzüket otthon jól el rejtett helyen, mint bankban különböző formákban. Rámutat arra a tényre, hogy fiatalok mennyire nincsenek tisztában a banki termékekkel és szolgáltatásokkal. Ezért a következő hipotézisem, amit vizsgálni szeretnék:

H₅: A fiatalok megtakarításait inkább otthon és nem bankban tartják.

Pénzügyi döntések meghozatalakor a fiatalok elsősorban meglévő tudásukra és korábbi tapasztalataikra támaszkodnak, majd utána kérnek tanácsot a családtól, ismerősöktől. Ezt a feltevést szeretném a következőkben igazolni, a következő hipotézissel:

H₆: A fiatalok elsősorban saját tapasztalat alapján hozzák meg pénzügyi döntéseiket

A fiatalok pénzügyi magatartását és attitűdjét befolyásoló tényezők

Azok a kutatások, amelyek vizsgálták a fiatalok pénzügyi magatartását és attitűdjét, ilyen például a Kovács et al. (2013), Botos et al. (2012) arra akar rávilágítani, hogy azoknak a gondolkodási és viselkedésminták, meggyőződések, preferenciák, amelyek meghatározzák a fiatal generáció pénzügyi döntéseit és a pénzügyi magatartását (például megtakarítások, stb.), a pénzzel kapcsolatos viselkedés hátterében meghúzódó attitűdök milyen hatással vannak úgy a saját életükre, mint az egész társadalomra. A tanulmányokban a következő pénzzel kapcsolatos attitűdöket befolyásoló tényezőket vizsgálták: nemek, iskolázottság, jövedelmek, munkaerő piaci státusz, szakma, megtakarítási módok.

Demográfiai jellemzők és a pénzügyi magatartás kapcsolata

A kutatásokban elsősorban a demográfiai tényezőket vizsgálták, mint a fiatal korosztály pénzügyi magatartását befolyásoló tényezőket.

Nem

Kutatások világítottak rá a nemek közötti különbségekre, a mi a pénzügyi magatartást illeti, miszerint a lányok kevesebb információval rendelkeznek a pénzügyekről, mint a hasonló életkorú fiúk (Lusardi et al., 2010; Balázsne, 2013, Kovács et al., 2013). A nők a pénzzel kapcsolatban képesek erős félelemérzetet kelteni és bizonytalanabbak különböző szituációkban mint a férfiakkal (Hira, 2009). Ha ezekben pozitív változást tudunk elérni, akkor jelentős emelkedésre számíthatunk a nők pénzügyi kultúrájának területén is.

Zsótér et al. (2015), Kovács et al. (2013) eredményei azt mutatják, hogy a nemnek befolyásoló hatása van a pénzügyi magatartásra nézve. Így megfogalmaztak olyan következtetéseket, amelyek megerősítik az előző tanulmányok eredményeit. A férfiak a pénzre úgy tekintenek, mint a hatalom- presztízs forrásra, jellemzőbb rájuk a takarékoság, mint a nőkre. A nők viszont költségtudatosabbak, „akció- vadászok”, számukra a pénz szorongást, aggodalmat kelt, nem elég informáltak pénzügyi témákban.

Életkor

Az életkor és a pénzügyi magatartás kapcsolatáról megállapították, hogy az idősebbek jobban aggódnak a jövő miatt, így ösztönösen megtakarítanak a fiatalokkal ellentétben, akik a pénzt a hatalom tárgyának tekintik, mint befolyásoló eszközt (hatalom- presztízs faktor) (Furnham, 1984).

John és Whitney (1986) szerint fontos eleme az életkor a fogyasztói szocializációnak. Béres et al. (2013) szerint a pénzügyi kultúra szintje az élettapasztalat és az oktatásban eltöltött félévekkel párhuzamosan nő.

Zsótér et al. (2015), Kovács et al. (2013) eredményei szerinta 35 évnél fiatalabbak számára a pénz inkább a hatalomhoz és a presztízshez kapcsolható (MAS I), nem jellemző rájuk a megtakarítás (MAS II). A MAS III faktor (bizonytalanság) az évek múlásával fokozatosan csökkenő tendenciát mutat.

Iskolázottsági szint

Azok a hallgatók, akik magasabb iskolázottsági szinttel rendelkeznek, azoknak az öngondoskodásuk jelentősen megnövekszik.

Kovács et al. (2013), kutatás kitért arra is, milyen kapcsolat van a különböző felsőfokú intézményekben tanuló hallgatók és MAS III (bizonytalanság) között. Meglepő módon a Pénzügy és számvitel, valamint a Gazdálkodási és menedzsment szakos hallgatókra jellemző leginkább a bizonytalanság és nem jellemző rájuk, vagy nagyon kis mértékben az öngondoskodás és a megtakarítás. Tehát a pénzhez való viszonyt legfőképpen nem a szakmai ismeret befolyásolja, hanem egyfajta pszichés beállítódás.

Furnham (1984) és Lynn (1991) eredményei szerint az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező egyének inkább félnek a pénztől és tekintenek a pénzre úgy, mint a befolyásolás eszközére. Akik iskolázottabbak, keresik az akciókat és a jó pénzügyi lehetőségeket, a középfokú végzettségű sokkal inkább törekednek a biztonságra, mint a nagyon magas vagy nagyon alacsony iskolázottsággal rendelkezők (Furnham, 1984).

Gyermekkor szerepe

Az egyének pénzügyi kultúráját elsősorban a társadalmi környezetük, legfőképpen a szülők pénzügyekhez való viszonyulása, a baráti kapcsolatokat, pénzügyi ismeretek és a pénzügyi döntésekben szerzett személyes tapasztalataik vezényelik. Nem tekinthetjük az egész fiatal generációt egy homogén piaci szegmensnek, mivel ahány fiatal, annyi féle pénzügyi műveltségéről beszélünk (Hornyák, 2013).

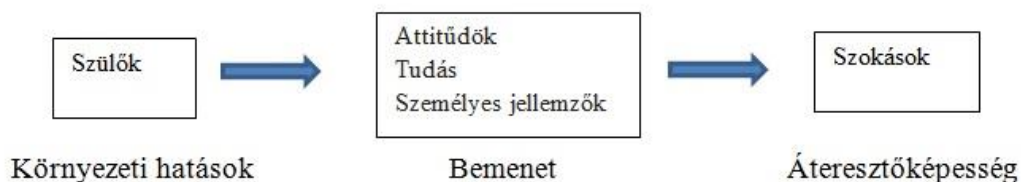
A szülők nagy hatással vannak a gyermekeik pénzügyi szocializációjára (Clarke et al., 2005). Danes (1994) szerint a pénzügyi szocializáció az a folyamat, ahol megszerzik és fejlesztik az értékeket, attitűdöket, normákat, tudást és a viselkedéseket, amelyek hozzájárulnak az egyén pénzügyi életképességéhez és jólétéhez.

A családi erőforrás menedzsment elmélet és a szociális tanulás elmélet⁹, a gyerekeknek a megfigyelések révén pénzügyi tanulási tapasztalataik vannak, így ez által kaptak pozitív vagy negatív megerősítést. Danes (1994) azt állapította meg, hogy a szülők felismerik, hogy milyen, amikor a gyermekek készek bekapcsolódni a különböző pénzügyi döntésekbe, így kihasználják ezeket a lehetőségeket- utat nyitva a céltudatos tanulási tapasztalatoknak. Közvetlen hatások,

⁹ Family resource management theory and social learning theory

mint például a családi beszélgetések, a támogatások vagy az ajándék jövedelem az ismeretek növekedéséhez vezethet és az attitűdök kialakulásához, értékekhez és a pénzzel kapcsolatos szokásokhoz (Allen et al., 2007). Ezt a folyamatot szemlélteti a következő ábra is:

2. ábra: Bandura tanulási modellje

Forrás: A családi erőforrás menedzsment elmélet és a szociális tanulás elmélet (1986)
alapján saját szerkesztés

A fiatalokkal kapcsolatos tanulmányok a család szerepére fektették a hangsúlyt a pénzügyi szocializáció során, viszont ha a szülők sincsenek ilyen ismeret birtokában, nem tudnak mit átadni gyermekeiknek (Remund, 2010). Olyan következtetéseket vontak le, mint hogy azok a diákok, akiknek édesanyjuk felsőfokú végzettséggel rendelkezik vagy azok a fiatalok, akiknek a családja értékpapírokban, nyugdíjszámlán tartják megtakarításaikat, nagyobb pénzügyi ismeretekkel rendelkeztek, mint társaik (Borodich et al., 2010).

A pénzügyi ismeretek oktatása témakörben a gyermekkor kiemelt fontosságú szerepet tölt be, hiszen a tanulási és érési sajátosságok ilyenkor a legideálisabbak. A gyermek így tudja hatékonyan elsajátítani azokat a készségeket, kompetenciákat, amelyek a jövőre nézve kihatnak a munkaerőpiacon való eredményes részvételhez, valamint a tudatos és érett fogyasztói magatartási formák rögzüléséhez.

Számos kutatás bizonyítja, hogy az elmúlt évtizedekben a fiatalkori fogyasztói magatartás nagymértékben a gyermekkori gazdasági tapasztalatokból és mintákból, illetve annak hasonló magatartásának eredménye (McNeal, 2007). Ilyenkor beszélhetünk a fogyasztói szocializáció elméletéről, amit Ward vezetett be 1974-ben. Úgy határozta meg, hogy a fogyasztói szocializáció során „a fiatal személyek elsajátítják mindazon fogyasztói képességeket, ismereteket és attitűdöket, melyek hozzásegítik őket a piacon történő hatékony működéshez”. Ezt az elméletet fejlesztette tovább Moschis és Churchill (1978) megállapítva, hogy a fogyasztói szocializáció aktív és dinamikus folyamatnak tekinthető, amely során az egyének mások viselkedését utánozzák, valamint tapasztalatokat gyűjtnek a gazdaság működéséről.

A „Youth and Money Survey” felmérés során kiderült, hogy 94%-a a fiatal felnőtteknek szüleikhez fordult pénzügyi oktatásért, de a szülő nem a legjobb pénzügyi pedagógus a gyermeke számára. Miközben a szülő is úgy gondolja, hogy ő feladata, hogy megtanítsa a pénzügyi ismereteket a gyermekeiknek és nem tudja, a gyermek mégis elvárja az útmutatást tőlük. (Jorgensen és Savla, 2010).

Azok a fiatalok, akik felsőoktatásban vesznek részt, részben vagy egészen függetlenek lesznek szüleiktől, így mind a fogyasztói, mind a pénzügyi magatartásuk megváltozik, kaput nyitva a saját tapasztalatok megszerzésének. Nagyon sok fiatal késlelteti ezt az önállósodást, így feltételezhető a pénzügyi szokásaik kölcsönös befolyásolása. Beszélhetünk itt posztadoleszcenciáról is, amely a későbbi önállóságot, leválást, a felelősségvállalás korának kitolódását jelenti (Vaskovics, 2000).

A családi erőforrás menedzsment elmélet és a szociális tanulás elmélet hatása döntő szerepet játszik a fiatalok pénzügyi tudásában, attitűdjében és szokásai kialakításában, amelyeket a szülőktől tanultak. A családi erőforrás menedzsment elmélet szerint a pénzügyi viselkedést befolyásolja az igények és a rendelkezésre álló erőforrások (azaz a tudás, attitűdök, és a személyes jellemzők). A következő ábrán a modell négy szakaszában (bemenetek, áteresztőképesség, kimenetek és visszacsatolás) magyarázza, hogy az emberek hogyan hoznak pénzügyi döntéseket és hogyan fejlesztik a pénzügyi viselkedésüket (Deacon és Firebaugh 1981).

3. ábra: Deacon és Firebaugh (1981) családi erőforrás menedzsment modell

Forrás: A családi erőforrás menedzsment elmélet és a szociális tanulás elmélet (1981)
alapján saját szerkesztés.

Keniston (1968) megállapítása szerint a modern társadalmakban megfigyelhető, hogy a szexuális érettség és a szociális értelemben vett felnőtté válás, illetve a munkavállalás fokozatosan elkülönül egymástól. Így kialakul egy olyan életszakasz, amely a felnőtté válás dimenziói felé tart. A posztadoleszcens életszakaszban levő fiatalok általában megfelelnek a pszichológiai kritériumoknak, ellentétben a szociológiai követelményekkel. Nem rendelkeznek a felnőttkor társadalmilag meghatározó jellemzőkkel, nincsenek beilleszkedve a társadalom intézményes szerkezetébe. Erre a szakaszra jellemző, hogy a fiatalok magatartása és életstílusa jelenorientált, hiányzik belőle a megállapodás és a biztonságra törekvés. Személyiségüket az azonos korúakkal való hasonlóság során nyerik. Gillis (1980) ezt az önállósodott életszakaszt „nagykorúság gazdasági alapok nélkül”-nek nevezi.

Jövedelem

A pénzügyi kultúra szemszögéből nézve a rendelkezésre álló jövedelemnél nem a mutató összetételének alakulása az elsődleges szempont, hanem inkább az öngondoskodás. A jövedelmek nagyságát több tényező is befolyásolja, mint például a gazdaság növekedési üteme, foglalkoztatottság, demográfiai tényezők, stb.

Béres és Huzdik (2012) kutatása szerintakinek magasabb a jövedelme, az magasabb pénzügyi kultúrával rendelkezik függetlenül attól, hogy egyéneket vagy nemzeteket hasonlítanak össze. Ha ez egyének jövedelemszintje lehetővé teszi, hogy ne csak létfontosságú javakat fogyasszanak, akkor nagyobb valószínűséggel tudnak megtakarításokat képezni. Viszont azok, akik kevesebb jövedelemből élnek, jobban rá vannak szorulva pénzügyeik megtervezésére.

Egyes egyének pénzügyi tudás szintje elég magas a pénzügyi döntéseiket illetően, viszont nagyon sok ember nem érti még az alapvető pénzügyi fogalmakat, különösen a kötvényeket és a befektetési alapokat, a fogyasztási-, és jelzáloghiteleket. A pénzügyi műveltség szintjét befolyásolja a képzettségi- és a jövedelemszint, miszerint vannak olyan felsőoktatásban tanult fogyasztók is, akik magas jövedelemmel rendelkeznek, mégis ugyanolyan tudatlanok pénzügyi kérdésekben, mint a kevesebb osztállyal rendelkező, alacsonyabb jövedelmű fogyasztók.

A jövedelem és a pénz iránti attitűd közötti kapcsolat nem egyértelműen bizonyított. Kovács et al. (2013) szerint azok, akik magasabb jövedelemmel rendelkeznek szorongóbbak,

viszont Furnham (1984) azt állapította meg, hogy az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők fokozottabb félelmet táplálnak a pénzhez kötődő dolgokkal kapcsolatban és hajlamosabbak a pénzt mások befolyásolására használni. Yamauchi és Templer (1982) nem találtak a két változó között kapcsolatot.

Zsótér et al. (2015) szerint a jövedelem és pénzügyi attitűd kapcsolatáról, hogy nem pontosan bizonyított, vagyis különböző szakirodalmi kutatások egymásnak ellentmondó eredményekről számolnak be. Feltételezve, hogy a hallgatók saját magukat tartják el, minél nagyobb a jövedelmük, annál nagyobb mértékben megtakarítanak, illetve öngondoskodóak, csökkentve a bizonytalanság érzetét. Viszont általában a fiatalok nagy hányada nem vált le vagy csak részben vált le a családi kasszáról. A MAS II esetében a jövedelem és pénzügyi attitűd között szignifikáns összefüggés van.

Pénzügyi termékekkel kapcsolatos attitűdök

A pénzügyi termékekhez való hozzáállás nagy jelentőséggel bír a családi költségvetés, a megtakarítás, a hitelfelvétel, a pénzügyi öngondoskodás területén, ami hatással van úgy az egyén, mint az egész társadalom gazdasági életére (Hornnyák, 2013). Azok az egyének esetén, akik megtakarítanak, a jövőre való felkészülés és a pénzügyi helyzet folyamatos kontroll alatt tartása fontos szerepet játszik. Számukra a megtakarítás elsődleges jelentőséggel bír, rendszeresen nyilvántartják pénzügyeik alakulását (Zsótér et al., 2015).

Az egyének megtakarításaiban jól tükröződik az öngondoskodás, a biztonságérzet, a hosszú távú gondolkodás, illetve a kockázatkezelés is. A megtakarítások szoros kapcsolatban állnak a jövedelemmel és a fogyasztással. Minél alacsonyabb egy egyén jövedelme, annál kevesebbet tud megtakarítani. A pénzügyi kultúra szintjének meghatározása nem függ össze a megtakarítások mértékével, viszont egyre nagyobbra értékelhető, ha minél összetettebb és hosszú távú befektetési formában tartják készpénzüket (Béres és Huzdik, 2012).

A fejlett országok nagy részében (például, Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság) fiatalok pénzügyi helyzetét egyre inkább a növekvő adósságállomány jellemzi. Nagyon sok fiatalnak van diákhitele és/vagy hitelkártya-tartozása, ami megakadályozza őket abban, hogy jövedelmük egy részét megtakaríthassák. Például 1997 és 2007 között egy átlagos amerikai egyetemi hallgató diákhitele 9 250 dollárról 19 200 dollárra nőtt, hitelkártya adóssága pedig 946 dollárról 1645 dollárra változott (Lusardi et al. 2010), az Egyesült Királyságban a 16–

24 év közti korosztály 50%-ának volt folyószámlahitele, 34%-ának pedig hitelkártyája (Samy et al., 2008). Közép- Kelet Európában nincs diákhitel (Temesi, 2012).

A fiatalok célrendszere

A fiatalok céljait befolyásolja nagymértékben a fogyasztói és pénzügyi magatartásuk (Zsótér et al., 2015). Általában elsődleges szempontnak tekintette a válaszadók legalább 80%-a saját jövő megalapozását, másodlagosnak célnak tekintették a barátok és ismerősök gyűjtését (30%), ezeket követték a bulizás, utazás és élménygyűjtés, stb. Innen következtethető, hogy a fiatalok (18-25 évesek) általában hosszú távú célokat jelölnek meg (autó-, lakásvásárlás). Viszont kiemelhető, mint elsődleges cél a biztonság is, amely összhangban van a fiatalok kockázatkerülő magatartásukkal. Kijelenthető, hogy a fiatalok céljaik nemek szerint eltérő, hiszen a férfiak elsődleges céljai között szerepel az autó vásárlása, a szociális kapcsolatok bővítése, illetve nagyobb a vállalkozó kedvük is, viszont a nők inkább az ajándékvásárlást, lakásvásárlást helyezik előtérbe (Béres et al., 2013).

Információszerzés

A fiatalok pénzügyekkel kapcsolatos döntéseit befolyásolják az előző tapasztalatok, illetve ismeretek. Ahhoz, hogy vizsgálni lehessen a fiatalok pénzügyi kultúráját meg kell ismernünk a célcsoport információforrásait is (Kovács et al., 2014). A fiatalok a pénzügyi döntéseikhez szükséges információt kutatástól függően más- más forrásokból szerzik be. Zsótér et al. (2015) a következő következtetésekre jutottak: legmagasabb arányban az internet, majd a rokonok, hirdetések jelennek meg, mint információforrás, de vannak olyan hallgatók is, akik inkább támaszkodnak saját tapasztalataikra. Míg Hornyák et al. (2013) elsődleges információforrásnak a család véleményére számított, majd a reklámból és csak utána következik az internet, mint információforrás.

A Botos et al., (2012) által vizsgált sokaság banki tapasztalatai igencsak kevésnek mondható, hiszen nagyon kevés banki szolgáltatást vesznek igénybe, így elég kevés információt szereznek tőlük. A kutatás kielemezte az e-bróker (2,1%) és az okostelefon alkalmazásokat (13,7%) is, ezeknek a használata elég alacsony szintű.

2. Módszertan és adatok

A kutatás célcsoportja

A kutatás célcsoportja azok a 18 és 25 év közötti fiatalok, akik Erdély különböző magyar felsőoktatási intézményeiben különböző tudományterületeken tanulnak.

A kérdőív

A szakirodalmi feldolgozáson alapuló hipotéziseim alátámasztására két részből álló kérdőívet állítottam össze (Lásd 1. melléklet), amelyben zárt és nyitott kérdéseket, illetve 5 fokozatú Likert skálát használtam. A kérdőív összesen 33 kérdést tartalmaz. Az első rész szocio-demográfiai tényezőkre tért ki (életkor, nem, családi állapot, jelenlegi lakhely, származási hely, végzettség, foglalkozás, anyagi helyzet, megtakarítás, megtakarítással kapcsolatos szokások, stb.). A második részben a vélt és valós pénzügyi tudást mértem fel, a vélt pénzügyi tudást egy öt fokozatú Likert skálán (1- elégtelen, 5- magas) saját megítélés alapján jelölte meg a válaszadó, míg a valós pénzügyi tudást öt pénzügyi és gazdasági zárt kérdés alapján határoztam meg.

Az adatok könnyebb feldolgozása érdekében a zárt kérdésekre tettem a hangsúlyt. Nyitott kérdéseket akkor alkalmaztam, amikor a válaszadó saját véleményére voltam kíváncsi.

A kérdőív hat típusú kérdés alkalmazásával valósult meg:

1. Információk a mintában szereplőkről
2. Értékelő skála
3. Rangsorolás
4. Egyszeres választás
5. Többszörös választás
6. Nyitott szöveges kérdés.

A kérdőív kérdéseinek tartalmi jellege szerint két típusra tagolható:

1. Csoportalakító kérdések
2. Véleménynyilvánító kérdések.

A kérdőíves felmérést 2017. február 20.-tól 2017. március 12-ig végeztem. A kérdőívezés a <https://goo.gl/forms/8Xyng0FztDRGjrmQ2> internetes oldal segítségével történt, amelyben nagyrészt a Babeş-Bolyai Tudományegyetem és Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem felsőtatásain tanuló fiatalok vettek részt.

A kérdőív feldolgozására az IBM SPSS Statistics 20 programot használtam, melynek segítségével leíró statisztikákat, keresztábra elemzést készítettem, illetve khi-négyzet próbát alkalmaztam. A khi négyzet próba diszkrét (nominális vagy kategoriális) eloszlású változók vizsgálatára alkalmas statisztikai eljárás. Segítségével megvizsgáltam, hogy két kategoriális változó között van-e kapcsolat.

A kérdőívet 615-en töltötték ki, amelyből 84,4%-a (519 fő) tartozott a 18-25 éves korosztályba. Mivel a felmérés célcsoportja a 18-25 év közötti felsőoktatásban tanuló fiatalok voltak, ezért az elemzésből kiszűrtem a 18 évnél fiatalabb és a 25 évnél idősebb válaszadókat, illetve azokat, akik nem tanulnak felsőoktatásban. Ezeknek a feltételeknek megfelelően a végső mintában 471-en (az eredeti minta 76,59%-a) maradtak, ami a Tanügyminisztérium¹⁰ 2015-ös jelentése alapján a romániai egyetemi hallgatók 0,1145%-át teszi ki.

Mérőszámok

Az erdélyi magyar fiatalok pénzügyi magatartásának és attitűdjének meghatározásához a szakirodalomban használt módszerek alapján saját mérőszámokat alakítottam ki

1. Pénzügyi tájékozottsági mutató

A Pénzügyi tájékozottsági mutató (továbbiabban PTM) a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi ismeretének meghatározására alkalmas mutató. A hallgatóknak öt kérdésre kellett válaszolniuk¹¹, amelyből négy kérdés mindegyike 1 pontot ért, míg az ötödik kérdés több válaszlehetőséget tartalmazott (legalább három helyes válasz esetén kapta meg az 1 pontot). Amennyiben a válaszadó elérte a maximális 5 pontot, magas pénzügyi ismeretet, ha csak 1 pontot, akkor elégtelen pénzügyi ismeretet állapítottam meg.

2. Énkép index

Huzdik et al., (2014) „Pénzügyi kultúra versus kockázatvállalás empirikus vizsgálata a felsőoktatásban tanulóknál” kutatáshoz hasonlóan alakítottam ki az Énkép index-et, melynek

¹⁰ Ministerul Educației Naționale.

¹¹ 1. Mi a THM?, 2. Mi az infláció?, 3. A felsorolt jövedelmek közül melyek után nem kell adót vagy illetéket fizetni? (több válasz is lehetséges volt), 4. Mi a Román Nemzeti Bank nevének román nyelven a rövidítése?, 5. Van 50 euród, amelyet szeretnél átváltani lejre. A pénzváltó előtt elhelyezett tábla szerint az euró eladási árfolyam 4,57 lej, míg vételi árfolyama 4,47. Hány lej fogsz kapni az euródért?

segítségével határoztam meg azt, hogy mennyire vannak tisztában a hallgatók a valós, illetve a vélt pénzügyi tudásszintjükkel.

Számítása a következőképpen valósult meg:

$$\text{Énkép index} = \text{PTM}_{\text{önbevallás}} - \text{PTM}_{\text{mért}}$$

Ha értéke 0 fölött volt, akkor a hallgató felülértékelt tudását, vagy ha 0 alatt volt az értéke akkor az illető alulértékelt tudását, illetve ha pont 0 volt, akkor a hallgató reálisan ítélte meg.

A felmérésbe bevont ismérvek

Kutatásom során azt vizsgáltam, hogy a felsőoktatásban tanuló fiatalok különböző szocio-demográfiai és felsőfokú képzéssel kapcsolatos jellemzői miként befolyásolják pénzügyi kultúrájukat. A vizsgálatba bevont ismérveket a 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat: **Az elemzésbe bevont ismérvek**

Szocio-demográfiai ismérvek	Oktatáshoz kapcsolódó ismérvek
➤ nem	➤ tagozat jellege (nappali, távoktatás)
➤ korcsoport	➤ középiskolában elsajátított pénzügyi-gazdasági ismeretek
➤ családi állapot	➤ szakirány
➤ származás	
➤ jelenlegi lakhely	
➤ háztartásban eltart valakit	
➤ munka (dolgozik-e tanulás mellett)	
➤ jövedelem (mértéke, családtól kapott jövedelem nagysága)	
➤ anyagi helyzet	

Forrás: Kérdőíves felmérés kérdései alapján saját szerkesztés

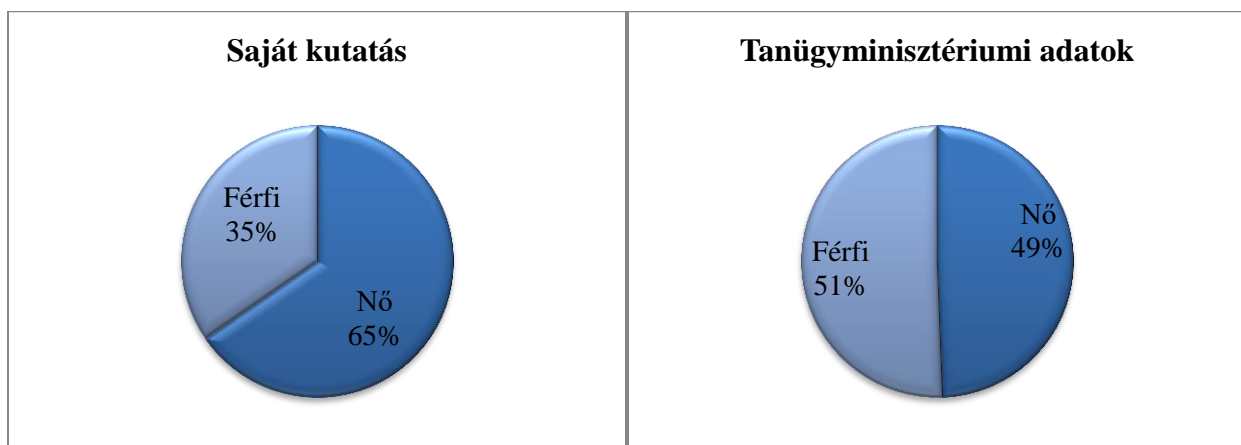
3. A kutatás eredményei

Az adatok vizsgálatát néhány alapvető tulajdonság mentén végeztem el.

3.1. Az alapsokaság jellemzői

A kutatásban résztvevő felsőoktatási intézményben tanuló fiatalok nemi eloszlása a következő az 1. ábrán látható. Az kissé eltér a MEN 2015-ös jelentésétől, amely a felsőoktatásban tanulókról és azok finanszírozásáról szól.

4. ábra: A felsőoktatásban tanuló fiatalok nem szerinti eloszlása

Forrás: Saját szerkesztés a Tanügyminisztérium 2016-ös jelentése és saját kutatás alapján

A 471 hallgatóból 43,9%-a egyedülálló, 54,8%-a párkapcsolatban él, 0,6%-a házas, illetve 0,2%-a elvált és 0,4%-a özvegy. A FES (Friedrich-Ebert-Stiftung) 2014-es jelentése alapján az erdélyi magyar fiatalok 70,2%-a egyedülálló, 17,9%-a párkapcsolatban él, 9,9%-a házas, 1,5%-a elvált és 0,2%-a más családi állapotba sorolható.

A kérdőívet kitöltő felsőoktatásban tanuló hallgatók tagozatonkénti megoszlása a következő : 98,9%-a nappali tagozatos, 0,6%-a távoktatásos és 0,4%-a levelezős. A következő táblázatban látható a felsőoktatásban részesülő tanulók képzési terület szerinti megoszlása a kutatásom, illetve a Tanügyminisztérium (2015) jelentése alapján.

Az 2. táblázat adatait vizsgálva elmondható, hogy a képzési terület szerint jelen kutatásban egyes szakirányok felülreprezentáltak, míg mások alulreprezentáltak a 2015-ös országos átlaghoz képest, viszont vannak egymáshoz közeli értékek is (gazdasági 27,78% és

25,40%). Természetesen ezeket figyelembe veszem az elemzés és a következtetések levonása során.

2. táblázat: A hallgatók képzési terület szerinti megoszlása

Szakirány	Kutatás	Országos átlag (2015)
Gazdasági	27,78%	25,40%
Társadalomtudományi	7,91%	7,50%
Agrár	1,07%	5,10%
Informatika	3,63%	6,60%
Jogi és igazgatási	1,71%	3,60%
Műszaki	7,48%	21,00%
Orvos és egészségtudományi	27,78%	14,80%
Természettudományi	7,69%	2,60%
Művészeti	2,99%	8,50%
Egyéb	11,96%	4,90%
Összesen	100,00%	100,00%

Forrás: Saját szerkesztés a Tanügyminisztérium 2015-ös jelentése és saját kutatás alapján

A válaszadókat vizsgálva szüleik legmagasabb végzettsége szerint megállapítható, hogy az anyák 31,2%-a gimnáziumi, 30,4%-a egyetemi, 28%-a szakközépiskolai végzettséggel, 6,8%-a mesterivel vagy doktori képzéssel rendelkezik, stb. Az apák 39,5%-ának szakközépiskolai, 26,3%-ának egyetemi, 24,8%-ának gimnáziumi végzettsége, 6,6%-ának pedig doktori képzése van. A FES 2014-es jelentése szerint az anyák 36,6%-ának van gimnáziumi, 23,7%-ának 8 osztály vagy annál kevesebb, 18,4%-ának szakközépiskolai, 11,1%-ának pedig egyetemi végzettsége. Az apák 39,4%-a gimnáziumi, 23,6%-a szakközépiskolai és 13,3%-a egyetemi végzettséggel rendelkezik.

3.2. A pénzügyi kultúrát meghatározó szocio-demográfiai tényezők

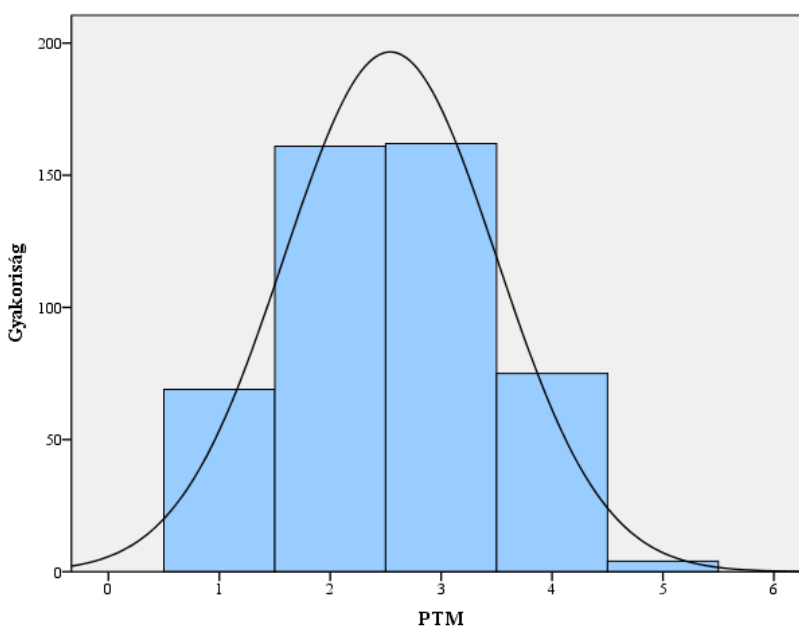
Ezzel a témával foglalkozó elemzések arra a kérdésre keresik a választ, hogy a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúráját milyen tényezők befolyásolják. A pénzügyi

tudás szintjét a korábban említett Pénzügyi tájékozottsági mutató (PTM) alapján állapítottam meg.

A pénzügyi tudás szintje a felsőoktatásban tanuló fiatalok körében

A következő ábra a Pénzügyi Tájékozottsági Mutató értékének mintabeli eloszlását szemlélteti. A mintában előforduló legkisebb érték 1, a legnagyobb 5, a PTM átlaga 2,54, szórása 0,955 volt. Tehát elmondható, hogy a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi ismeretei között jelentős eltérések vannak.

5. ábra: A PTM-index értékének megoszlása a felsőoktatásban tanuló fiatalok körében

Forrás: Kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerkesztés.

A pénzügyi tudás és az egyes változók közötti kapcsolat

A tanulmányozott szakirodalom alapján a szocio-demográfiai és a képzéssel kapcsolatos ismérvek jelentősen befolyásolják a pénzügyi kultúrát, így a fiatalok körében Erdélyben is meghatározó tényezőnek számítanak.

Az 1. táblázatban bemutatott ismérvek és a pénzügyi tudás szintje közötti kapcsolatokat vizsgálom a következőkben. Statisztikai szempontból egyes ismérvek elemezhetőek

önmagukban, illetve más változókkal együtt, hogy az egyes ismérvek közötti kölcsönhatást ki lehessen szűrni.

Első hipotézisem igazolásához a Pearson-féle khi-négyzet próbát használtam, hogy megvizsgáljam a felsőoktatásban tanuló 18-25 éves korosztály pénzügyi tudás és a szocio-demográfiai ismérvek közötti kapcsolatot. A pénzügyi tudás szintjét a Pénzügyi tájékozottsági mutató segítségével határoztam meg. A khi-négyzet értékéhez tartozó szignifikanciaszinteket, khi-négyzet értékeket és elemszámokat (*N*) a 3. táblázatban foglaltam össze. A khi-négyzet próba nullhipotézise szerint nincs asszociációs kapcsolat a fiatalok pénzügyi kultúrája és a különböző szocio-demográfiai változók között, míg az alternatív hipotézis szerint van asszociációs kapcsolat a fiatalok pénzügyi magatartása és a különböző szocio-demográfiai változók között. Amennyiben a szignifikanciaszint 0,05-nél alacsonyabb elvetem a nullhipotézist, ellenkező esetben megtartottam.

3. táblázat: A felsőoktatásban tanuló 18-25 éves fiatalok pénzügyi magatartása és a szocio-demográfiai ismérvek közötti kapcsolat

Szocio-demográfiai ismérvek	N	Khi-négyzet értéke	Szignifikanciaszint
Nem	471	15,611	0,004
Korcsoport	471	5,734	0,220
Családi állapot	471	10,671	0,829
Háztartásban eltart valakit	471	6,016	0,198
Származás	471	7,016	0,135
Tartózkodási hely	471	9,549	0,655
Jelenlegi lakhely	471	6,966	0,974
Munka	471	18,288	0,107
Anyagi helyzet	471	22,228	0,137
Jövedelem (zsebpénz)	471	5,867	0,209
Jövedelem (nagysága)	471	6,428	0,599
Tagozat	471	4,132	0,845
Szakirány	468	95,611	0,000
Pénzügyi-gazdasági képzésben részesült a középiskolában	471	18,036	0,001

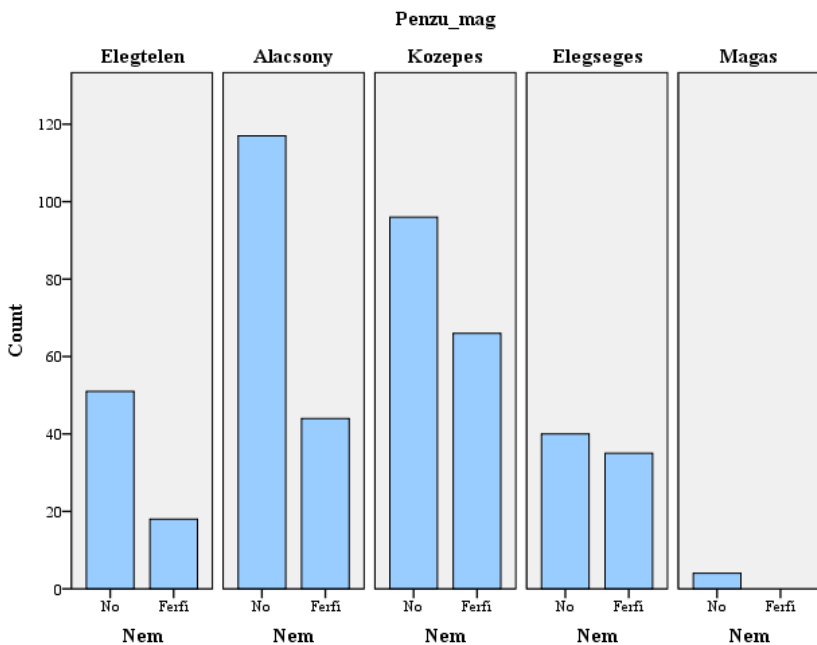
Forrás: Khi-négyzet próba alapján saját szerkesztés

A khi-négyzet próba eredményeiből látható, hogy csak a nem, a szakirány és a középiskolában pénzügyi- gazdasági képzésben részesült fiatalok vannak kapcsolatban a pénzügyi tudás.

A fiatalok pénzügyi kultúrájának nemek szerinti különbsége

A 3. ábra szemlélteti a nemek szerinti eltérést, miszerint megállapítható, hogy a férfiak átlagos tudásszintje nagyobb, mint a velük egykorú nőké, viszont kutatásomban nem tesz különbséget a korosztály. Az OECD Pénzügyi Kultúra Fejlesztéssel Foglalkozó Nemzetközi Hálózatának¹² kezdeményezésére a pénzügyi tudás szintjét nemzetközi összehasonlításban vizsgáló 2012-es kísérleti kutatás eredményei is kimutatták, hogy a nők csaknem minden vizsgált országban sokkal korlátozottabb pénzügyi ismeretekkel rendelkeznek, mint a férfiak.

6. ábra: Pénzügyi tudás nemek szerinti értéke

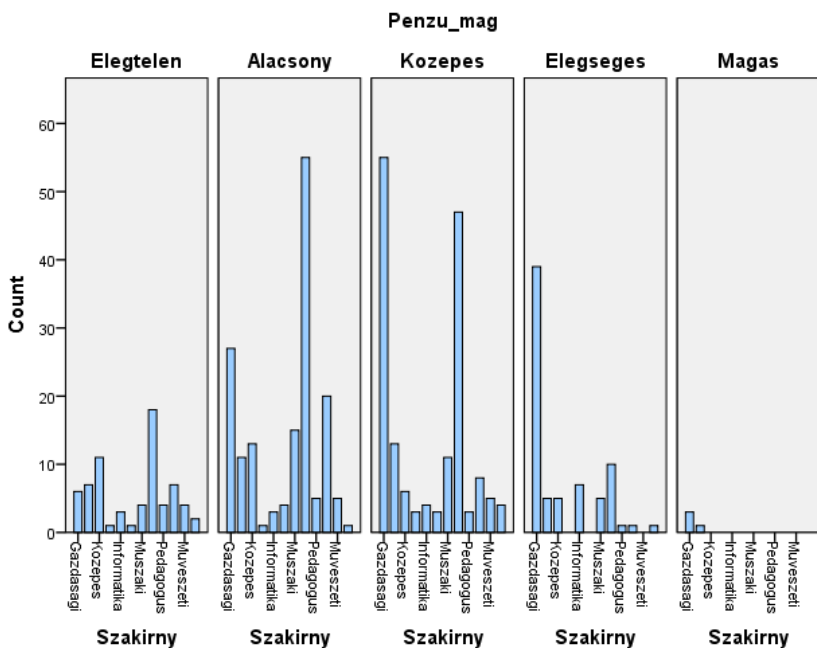
Forrás: Kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerkesztés

A fiatalok pénzügyi tudásának a különbsége a képzés jellege szerint

¹² International Network on Financial Education – INFE

A pénzügyi tudás meghatározása szempontjából fontos megvizsgálni, hogy a fiatalok milyen szakirányú felsőoktatási képzésben részesülnek, hiszen ez meghatározó tényező. Ennek a két változó kapcsolatát szemlélteti a következő ábra.

7. ábra: A pénzügyi ismeretek szintje különböző szakirányok esetén

Forrás: Kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerkesztés.

Mivel egyik szakirány sincs túlnyomó többségben (például ugyanannyi gazdasági és orvos és egészségtudományi szakos hallgató töltötte ki a kérdőívet), így le lehet vonni a következtetéseket. A gazdasági szakirányú képzésen részt vevő hallgatók jobban teljesítettek a pénzügyi ismeretek szintjén, mint az egyéb szakirányú képzésben részesülő egyének. Ezek az eredmények arra utalnak, hogy a felsőoktatási intézményekben zajló pénzügyi-gazdasági oktatás növeli a felsőoktatásban tanuló hallgatók ez irányú tudását, amely fontos az oktatás fejlesztése és a hatékonyság növelése érdekében.

A fiatalok pénzügyi kultúrája és a középiskolában elsajátított ismeretek közötti kapcsolat

A középiskolai képzésre is fokozottan igaz, hogy a középiskolában elsajátított tudás növeli a fiatalok pénzügyi tudását, melyeket a kapott adatok is alátámasztanak. Az eredmények szerint a pénzügyi- gazdasági ismeretek középiskolai ismeretek elsajátítása és a pénzügyi tudás szintje között van szignifikáns kapcsolat. Ez arra utal, hogy a gazdasági ismeretek középiskolai oktatása hozzájárul a fiatalok pénzügyi kultúrájuk fejlesztéséhez. Ez a kapcsolatot szemlélteti a következő ábra is.

8. ábra: **A pénzügyi tudás szintje középiskolában elsajátított pénzügyi- gazdasági ismeretek szerint**

Penzu_mag * Ismeret_elsajat Crosstabulation

Count

		Ismeret_elsajat		Total
		Igen	Nem	
Penzu_mag	Elegtelen	27	42	69
	Alacsony	81	80	161
	Kozepes	92	70	162
	Elegseges	52	23	75
	Magas	4	0	4
Total		256	215	471

Forrás: Kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerkesztés.

A fiatalok pénzügyi kultúrája és a szülők iskolai végzettsége közötti kapcsolat

A szakirodalom szerint az alacsonyabb iskolai végzettségű szülők gyermekei kevésbé tájékozottak, mint társaik és kevésbé jellemző rájuk a tudatos termékfogyasztás. Viszont azoknak a szülőknek a gyermekei, akik magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek nagyobb pénzügyi tudással rendelkeznek (Kovácsné, 2013).

A kérdőívben rákérdeztem a szülők iskolai végzettségére is. A családi háttérrel illetően a mintában a fiatalok körülbelül 35%-ának valamelyik szülege felsőfokú diplomával rendelkezik. Ahhoz, hogy a fiatalok pénzügyi kultúráját összehasonlítsam tudjam külön- külön mindkét szülő iskolai végzettségével két új változót vezettem be. Első változó az anya felsőfokú iskolai végzettségét jelölte, ami 1-es értéket kapott, ha felsőfokú végzettséggel rendelkezik (főiskolai/

egyetemi, illetve mesteri/ doktori), ellenben 2-es értéket (gimnáziumi vagy alacsonyabb szintű végzettség esetén). A második változót is hasonlóan képeztem az apa iskolai végzettsége alapján.

Keresztábra elemzéssel megvizsgáltam a fiatalok pénzügyi kultúrája és a szülők iskolai végzettsége közötti kapcsolatot. Eredményül 0,163-as (anya végzettsége) és 0,985-ös (apa végzettsége) szignifikancia szintet kaptam, tehát nem találtam a változók között kapcsolatot. Az eredményeket figyelembe véve elmondható, hogy az erdélyi magyar fiatalok pénzügyi ismeretének szintje nem függ a szülők iskolai végzettségétől, tehát a harmadik hipotézisemet nem tudtam bebizonyítani.

A fiatalok pénzügyi kultúrája és a családi állapot közötti kapcsolat

A több vizsgált demográfiai ismérv, mint például a családi állapot szintén megkülönböztető ismérvet jelentenek a pénzügyi tudás szempontjából, azonban elemzésekből kiderült, hogy ezek a jellemzők csupán más jellemzők hatásait közvetítik (Luksander et al., 2014). A családi állapot vonatkozásában nem bizonyítható az a feltételezés a válaszadók körében, hogy az egyedülállóknak rosszabbak a pénzügyi ismereteik, mint a párkapcsolatban élő társaiké (Hung et al., 2009).

Ebben a tanulmányban sem mutat kapcsolatot a családi állapot és az erdélyi magyar fiatalok pénzügyi kultúrája.

A fiatalok pénzügyi kultúrája és a gyerekvállalás közötti kapcsolat

Béres et al. (2013) szerint azok a fiatalok, akiknek nincs gyermeke lényegesen jobban teljesítettek a pénzügyi tudást mérő teszten. Viszont kihangsúlyozzák, hogy a családi állapot, a lakáskörülmények, illetve az, hogy egy fiatalnak van-e gyereke, önmagában nem befolyásolja a pénzügyi tudás szintjét.

Az eredményeim szerint nem található kapcsolat a két változó között, hiszen 0,198 szignifikancia szintet kaptam eredményül.

A fiatalok pénzügyi kultúrája és származása közötti kapcsolat

Az erdélyi magyar fiatalok származását illetően 45,9% vidéki, míg 54,1%-a városi. A két változó közötti a próba szerint a hallgatók pénzügyi tudása nem tesz jelentős különbséget a vidéki, illetve a városi származású hallgatók között.

A fiatalok pénzügyi kultúrája és a tartózkodási hely közötti kapcsolat

A fiatalok tartózkodási helyeiket vizsgálva 54,8% kolozsvári, 28,2% marosvásárhelyi, 0,4% brassói és 16,6%-a más egyetemi városban tartózkodik. A tartózkodási hely és az erdélyi magyar 18-25 éves fiatalok pénzügyi ismereti között nem találtam kapcsolatot, hiszen a próba eredményét illetően 0,65-ös szignifikanciaszintet kaptam.

A fiatalok pénzügyi kultúrájának különbsége lakáskörülmények szerint

A lakáskörülményeket vizsgálva azok a fiatalok, akik albérletben vagy saját lakásban élnek és így számos a lakhatással kapcsolatos pénzügyi feladatot maguk látnak el, magasabb szintű pénzügyi ismeretekkel rendelkeznek. A kollégiumban lakó fiatalok ebből a szempontból nem különböznek a szüleikkel együtt élő társaiktól. Viszont a pénzügyi ismereteket mérő teszten azok teljesítettek a legrosszabbul, akik a tanulmányaik során rokonoknál laknak (Luskander et al., 2014).

A kérdőívet kitöltő hallgatók 47,8%-a albérletben, 25,7%-a bentlakásban, 19,7%-a szüleinél, 5,7%-a saját lakásban és 1,1%-a ismerősöknél lakik. Viszont a teszt eredményei alapján (0,974-es szignifikancia szint) nem lehet kimutatni a diákok pénzügyi kultúrája és a jelenlegi lakhely típusa között kapcsolatot.

A fiatalok pénzügyi kultúrájának a tagozat típusa szerinti különbsége

Luskander et al. (2014) szerint a levelező tagozatos és legfőképp a távoktatásban részesülő hallgatók a nappali tagozatos tanulókhöz képest jobban teljesítenek a pénzügyi ismeretekben. Ez arra vezethető vissza, hogy a levelezős, távoktatásos hallgatók általában munka mellett tanulnak, így folyamatos jövedelemmel rendelkeznek, ami aktivitásra ösztönözi őket a pénzügyek területén.

Eredményeim szerint a kérdőívet a 471-ből csupán 2 levelezős és 3 távoktatásos diák töltötte ki, a szignifikancia szintet illetően 0,845-ös értéket kaptam, tehát nincs asszociációs kapcsolatot a tagozat típusa és a fiatalok pénzügyi kultúrájának szintje között.

Mindezeket a befolyásoló tényezőket megvizsgálva igazoltnak tekintem az első hipotézisemet, miszerint a fiatalok pénzügyi magatartása egyes szocio-demográfiai ismérvek mentén eltérő.

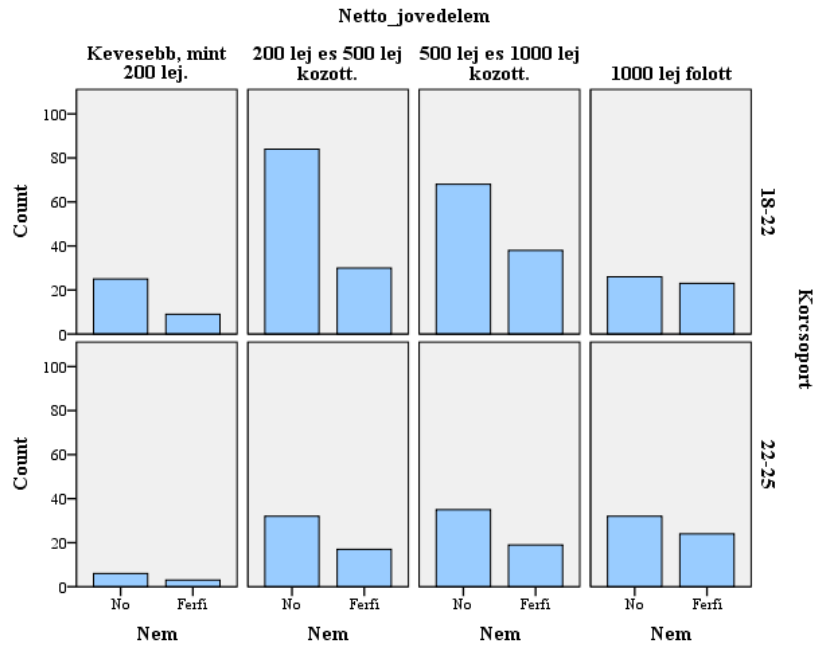
3.3. A jövedelem és a jövedelemforrás

A hallgatók célrendszere egy olyan preferenciarendszert alakít ki, amelynek kielégítése felé a hallgatók lépéseket tesznek. A kérdés az, hogy a felsőoktatásban tanuló diákok honnan szerzik a szükségleteik kielégítéséhez a jövedelmüket, illetve az, hogy ez milyen volumenű és összetételű.

A felsőoktatásban tanuló fiatalok jövedelme és a pénzügyi tudása közötti kapcsolat nem egyértelműen bizonyított. Jelen kutatásban is vizsgáltam a fiatalok nettó jövedelmét, illetve hogy azt honnan szerzik, figyelembe véve azt, hogy a (18-25 éves) felsőoktatásban tanuló diákokra jellemző az, hogy tanulmányaik mellett valamilyen formában dolgoznak. A kutatásomban résztvevő hallgatók 28,5%-a csak alkalmanként vagy nyaranta, 14,9%-a csak részmunkaidőben dolgozik, 0,8%-a valamilyen szociális ellátásban részesül, míg 55,8%-a (263 fő) vállalkozó, vagy alkalmazott. Fontos kiemelni, hogy a felsőoktatásban résztvevő diákok egyike sem jelölte meg azt, hogy nem dolgozik valamilyen formában.

Rákérdeztem a fiatalok nettó jövedelmére is. A kutatásban részt vevő diákok 9,1%-ának nettó jövedelme kevesebb, mint 200 lej, 34,6%-ának 200 lej és 500 lej közötti, 34%-ának 500 lej és 1000 lej közötti, míg 22,3%-ának 1000 lej fölötti. A 6. ábra szemlélteti, hogy a jövedelem eloszlását a két korcsoport esetén. A 18- 22 év közötti fiatalok kevesebb jövedelemmel rendelkeznek, mint a 22- 25 év közötti fiatalok, viszont a két nem között nem mutatkozik jelentős különbség.

9. ábra: **Jövedelem megoszlása** nemenként és korcsoportonként

Forrás: Kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerkesztés.

A fiatalok anyagi helyzetére is kitért a kérdőív, melyet mindenki saját belátása szerint ítélt meg. A 471-ből mindössze 0,8%-a (4 fő) vallotta magát nagyon szegénynek, illetve 0,6%-a nagyon gazdagnak, 13,2%-a szegénynek, 21,7%-a gazdagak és 63,7%-a közepes anyagi helyzetűnek.

A fiatal korosztály számára fontos, hogy a pénz segítségével az általuk vágyott csoportok és társaságok tagjaivá válhassanak. Ebben a folyamatban a velük egyidős egyének és a szülők szerepe rendkívül nagy, mivel aktív módon képesek befolyásolni a fiatalabb korosztály fogyasztói magatartását, valamint a pénzzel kapcsolatos szemléletét (Littlefield és Ozanne, 2011). Ebben a tekintetben a szülők által adott zsebpénz felhasználása és a hasonló korosztályúak jelentette szociális tapasztalatok integrálása révén a gyerekek kifejezhetik érzéseiket, véleményüket a világról és az őket érintő ügyekről (Shim et al., 2011). E kettős befolyásoló tényező (szülők és kortársak) mint kapcsolódás, valamint a pénz adta hatalom és különlegesség érzése – mint önállóság – együttesen alakítják, formálják a fiatalok pénzről alkotott elképzeléseit. Más vizsgálatok arra is rámutattak, hogy a fogyasztók különböző mértékben jellemezhetők e két dimenzióval.

A hallgatók potenciális jövedelemforrásai a következők:

- zsebpénz (szülőktől, rokonoktól, ismerősöktől kapott jövedelem), amelyből a teljes minta 84,7%-a szerez valamennyi jövedelmet
- ösztöndíj (34,2%)
- munkabér (28,9%)
- egyéb szociális ellátások (a sokaság 2,5%-a kap ilyen jellegű jövedelmet)
- 2,1%-uk estén egyéb forrásokból származik a jövedelem.

Mint látható a hallgatók három legjelentősebb bevételi forrása sorrendben az otthonról kapott támogatás (zsebpénz), az ösztöndíj és a munkabér.

A jövedelem és pénzügyi tudás jelen kutatásban nem mutat összefüggést a szakirodalommal ellentétben, miszerint magasabb jövedelem magasabb szintű pénzügyi ismeretekkel párosul, illetve minél kisebb része származik egy fiatal jövedelmének a családtól kapott támogatásból, annál magasabb szintű a pénzügyi kultúrájuk (Béres és Huzdik, 2012).

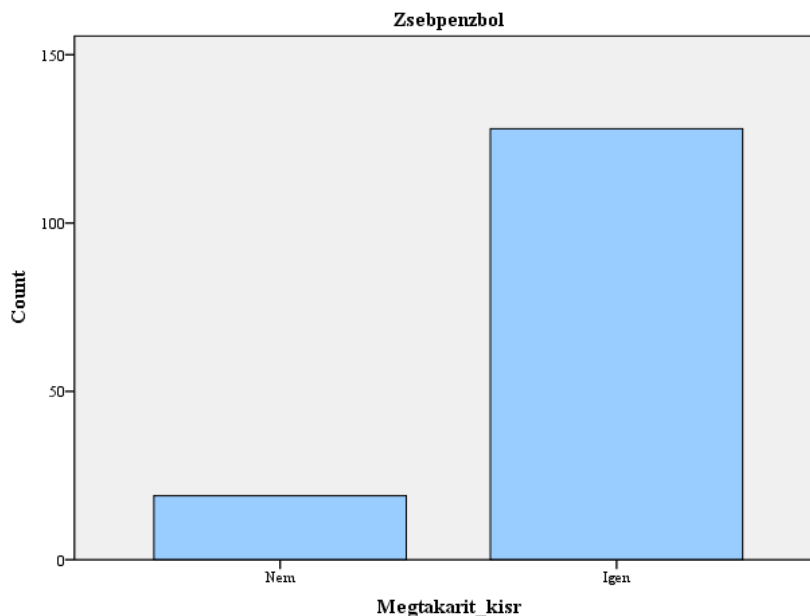
A zsebpénz a fiatalok vásárlóerejének egyik forrása, amely révén kialakulhat az egyén fogyasztói magatartása. A zsebpénz és a megtakarítás mértéke közötti összefüggésről különböző vélemények vannak, amelyek szerint nem idéz elő hatékonyabb pénzügyi magatartást, ha valakinek a jövedelme zsebpénzből származik (Hornyák, 2013).

A negyedik hipotézisem¹³ igazolásához szükséges volt kialakítanom két új változót. Az változó egyik a diákok jövedelmének nagy részének megtakarításával kapcsolatos, amelynek 1-es értéket adtam annak a válaszadónak, aki a jövedelme nagy részét megtakarítja, illetve 2-es értéket, ha a jövedelme kisebb részét takarítja meg (kis résznek számított a jövedelem 20% alatti megtakarítása). A másik változó azokat a diákokat jelölte, akik zsebpénzből szerzik a jövedelmüket (1-es érték, ha zsebpénzből, 2-es érték, ha nem vagy csak részben zsebpénzből szerzik be jövedelmüket).

Megvizsgálva a két változó kapcsolatát (jövedelmüket zsebpénzből származik és jövedelmük kisebb részét tudják megtakarítani) szignifikáns kapcsolatot találtam, melyet a következő ábra is szemléltet.

¹³ Azok a fiatalok, akiknek a jövedelmük zsebpénzből származik, keveset tudnak megtakarítani mint azok a diákok, akik más típusú jövedelemmel is rendelkeznek.

10. ábra: A zsebpénzből megtakarító diákok eloszlása

Forrás: Kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerkesztés.

Látható, hogy azok a fiatalok, akiknek jövedelmük csak zsebpénzből származik, azok inkább jövedelmük kisebb részét (20% alatt) tudják megtakarítani. Tehát a negyedik hipotézisemet is igazoltnak tekintem.

3.3. A fiatalok céljai

A fiatalok céljai nagymértékben befolyásolhatják fogyasztói és pénzügyi magatartásukat, ezért kutatásomba bevontam ezt a kérdéskört is. A felsorolt célok közül számukra a három legfontosabbat kellett megjelöljék. A mintát alkotó fiatalok 76,9%-uk pedig meg szeretné alapozni jövőjét, 48,2%-uk életre szóló párt szeretne találni magának, 38,4%-a a barátok, ismerősök szerzését, 34,2%-ik munkát szeretne találni, 31,2%-uk a félévet szeretné sikeresen végezni, 26,8%-uk főként bulizni, utazni, élményeket szeretne gyűjteni, 24,4%-uk külföldre szeretne menni (dolgozni/ tanulni), 23,4%-uk autót, lakást szeretne vásárolni 4,5%-uk technológiai cikkek (laptop, okos telefon, stb.) megszerzését jelölte meg célként.

Összességében megállapítható, hogy a felsőoktatásban tanuló fiataloknak inkább hosszú távú céljaik vannak. Kiderült, hogy a célrendszer nemenként és korcsoportonként együtt változik. A férfiak esetén inkább a technológiai felszerelések megszerzése az egyik elsődleges

cél, míg a nőknél jellemzőbb, hogy külföldre szeretnének menni, ismerősöket, barátokat szerezni, bulizni, utazni és egyéb élmények gyűjtése, illetve a félét szeretnék sikeresen zárni. Nincs lényeges különbség a férfiak és nők között a következő célokban: jövő megalapozása, életre szóló párt találni, autó vagy lakás vásárlása, munkaszerezés. Mindegyik cél az idő teltével csökkenő tendenciát mutat.

3.5. Pénzügyi tájékozottság

A második hipotézis szerint a felsőoktatásban tanuló fiatalok valós és vélt pénzügyi tudása között lényeges különbség van. Ennek a hipotézisnek az igazolásához a felsőoktatásban tanuló hallgatókat megkérdeztem, hogy egy ötös fokozatú skálán mennyire értékeli saját pénzügyi tudásukat. A teljes mintára vonatkozóan az átlagos érték 3,24, amely azt mutatja, hogy a hallgatók közepesre értékeli saját pénzügyi tudásukat. Az önértékelést követően a hallgatók öt tudást mérő kérdésre is válaszoltak, így lehetőség adódott a saját magukról vallott képet összehasonlítani a tényleges tudásukkal. A Pénzügyi tájékozottsági mutató átlagértéke 2,54, amely az alacsony és a közepes szintű pénzügyi ismeret között van.

A többi kutatás mintájára én is az Énkép index segítségével jelenítettem meg közösen a két dimenziót, amely a valós gazdasági- pénzügyi tudást viszonyítja a vélt tudáshoz. Ezek alapján három kategóriát különböztethetünk meg:

1. akik alulértékelik magukat, vagyis a tényleges tudásuk nagyobb, mint a vélt
2. akik reálisan ítélik meg tudásukat
3. akik felülértékelik magukat, tehát valós tudásuk kisebb, mint amit gondolnak magukról.

A teljes mintában a hallgatók 41,1%-a reálisan ítéli meg pénzügyi tudását, 35,5%-a felülértékeli magát, míg 23,4%-a alulértékeli. A 18- 25 év közötti fiatalok inkább hajlamosak a pénzügyi- gazdasági ismereteik túlbecslésére, mint annak alulértékelésére.

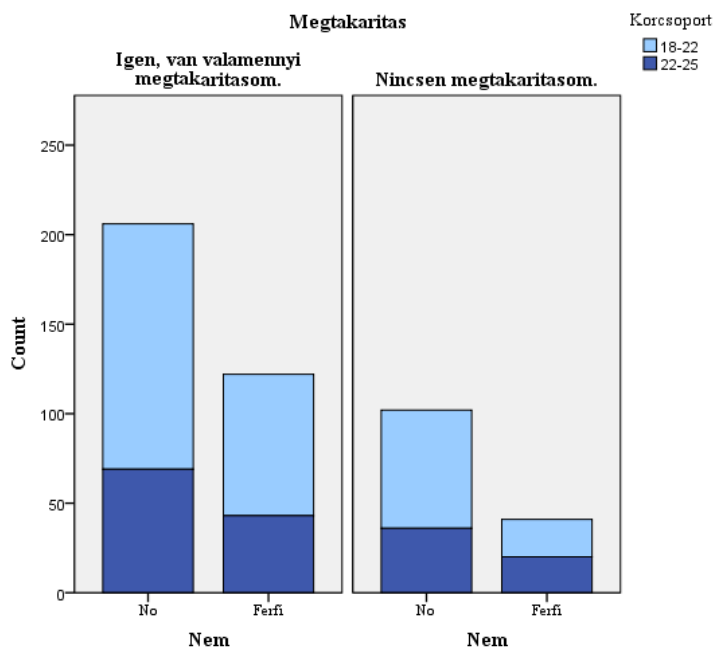
Tehát a második hipotézis az előzőek alapján igazoltnak tekinthető, hiszen a válaszadók 58,9%-a nem képes reálisan megítélni saját pénzügyi ismereteit.

3.6. Megtakarítási tapasztalatok és attitűdök

A megtakarításokkal kapcsolatosan rákérdeztem a hallgatók megtakarítási szokásaira, illetve megtakarítási céljaikra. A megtakarítási hajlandóság már az érettségivel rendelkezők esetében is jelen van, de a magasabb iskolázottsági szintekkel jelentősen növekszik (Kovács et

al., 2013). A fiatalok 69,6%-ának van valamennyi megtakarítása, melynek nem és korcsoport szerinti eloszlása a 7. ábrán látható. Látható, hogy a nők nagyobb megtakarítási hajlandósággal rendelkeznek mindkét korcsoport esetében a férfiakkal ellentétben. Azok, akik nem tudnak megtakarítani (a minta 30,4%-a), jellemzően arra hivatkoznak, hogy kevés a jövedelmük, ahhoz, hogy megtakarítsanak és/vagy túl sokat költenek fölösleges dolgokra is, mint a megtakarítást akadályozó tényezők.

11. ábra: A takarítással rendelkező, illetve nem rendelkező hallgatók eloszlása

Forrás: Kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerkesztés.

A válaszadóknak felelniük kellett egy olyan kérdésre, amelyben rákérdeztem arra, hogy eddigi életükben milyen típusú dolgok megszerzése, megvásárlása volt az a cél, ami miatt takarékoskodtak. A hallgatók 46,5%-a biztonságból takarít meg, viszont elsődleges célként szerepelt (45% esetén) a nyaralás, utazás, fesztiválozás, a minta 43%-a az ajándék vásárlást és a nagyobb értékű műszaki cikkekre való takarékoskodást is megjelölte.

Továbbá megvizsgáltam azoknak a fiataloknak a megtakarítási gyakoriságát, akik megtakarítanak (328 fő). A minta 18,2%-a havonta- közel azonos összegben, 34,1%-a havonta, viszont mindig más összegben és 47,7%-a csak eseti jelleggel tud megtakarítani. A fiatalok 52,7%-a nettó jövedelmük 5% - 20%-át tudják megtakarítani. Ezeket a megtakarításokat a

fiatalok főként otthon tartják, jól elrejtett helyen (53,3%), folyószámlán (lekötés nélkül)- 34,8%, illetve bankbetétben (egy évnél rövidebb/ hosszabb lekötés)- 7%.

Ebből is látható, hogy a fiatalok pénzügyi tájékozottsági igen alacsony, Botos et al., (2012) szerint ez annak tudható, hogy a fiatalok nem ismerik, nem bíznak meg a banki termékekben és szolgáltatásokban, így ezzel magyarázható, hogy inkább otthon tartják megtakarításaikat. Ezzel a következtetéssel bizonyítottnak tekintem az ötödik hipotézisemet.

3.7. Információszerzés

A fiatalok a pénzügyi döntéseikhez szükséges információt több forrásból szerzik meg. Ahogyan a szakirodalomban, úgy a kutatásomban is (a válaszadók a felsorolt lehetőségek közül a többet is megjelölhettek) elsődleges információforrások között van a család (76,6%), a saját tapasztalatra való hagyatkozás (65,2%), majd ezt követi a barátok, ismerősök (34,6%), míg csupán 16,3%-a a mintának az internetről, televízióból jut némi pénzügyi információhoz.

A pénzügyi szocializációs folyamatában a család tekinthető elsődleges szocializációs ágensnek azáltal, hogy a családban élő gyermekek megfigyelik szüleiket, részt vesznek a családi pénzügyekben és közvetlen tájékoztatásokat kapnak a pénzkezelésre vonatkozóan (Pinto et al., 2005). A családokban szerzett tapasztalat és az egyéni tapasztalat sokkal fontosabb meghatározója a pénzügyi szocializációnak, mint a társadalmi osztály vagy a jövedelmi korlátok (Webley et al., 2012).

A szakirodalom szerint a pénzügyi döntések meghozatalakor a fiatalok elsősorban meglévő tudásukra és korábbi tapasztalataikra támaszkodnak, majd utána kérnek tanácsot a családtól, ismerősöktől. Kutatásom eredményei szerint a fiatalok információszerzés céljából elsősorban a családhoz fordulnak tanácsért, illetve saját tapasztalatokra hagyatkozik. Mivel nem tesz olyan jelentős különbséget a két eltérés, ezért igazoltnak tekintem az hatodik hipotézisemet is.

Következtetések

Tanulmányomban az erdélyi magyar 18-25 éves fiatalok pénzügyi magatartását és attitűdjét vizsgáltam hat különböző hipotézis megfogalmazásával. Az első hipotézisem (H_1) szerint a fiatalok pénzügyi tudása egyes szocio-demográfiai ismérvek mentén eltérő. Ennek a hipotézisnek az igazolására kialakítottam egy a Pénzügyi tájékozottsági mutatót (PTM), amely a

hallgatók pénzügyi- gazdasági tudásszintjét méri. Az adatok elemzése alapján elmondható, hogy a fiatalok bizonyos demográfiai jellemzői szignifikánsan befolyásolják a pénzügyi tudás szintjét. Az erdélyi magyar felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájának szintjét *a nem, a szakirány és a középiskolában pénzügyi- gazdasági képzésben való részvétel* befolyásolják, míg a korcsoport, családi állapot, hogy az illetőnek van-e gyermeke, származás, tartózkodási hely, jelenlegi lakhely, munka, anyagi helyzet, jövedelem (zsebpénz), jövedelem (nagyisége) és a tagozat nem jelent eltérést az erdélyi magyar 18- 25 éves fiatalok pénzügyi ismeretét illetően.

A H_2 szerint a felsőoktatásban tanuló fiatalok valós és vélt pénzügyi tudása között lényeges különbség van. A hipotézis igazolására megalkotott Énkép index elemzése azt mutatta, hogy szignifikáns különbség van a felsőoktatásban tanuló hallgatók valós és vélt tudása között, a többség (58,9%-a) pedig reálisan ítéli meg azt.

A harmadik hipotézisem szerint (H_3) minél magasabb a szülők iskolai végzettsége, annál magasabb a fiatalok pénzügyi tudása. Ezt a hipotézist nem tudtam igazolni, hiszen a két változó között nem volt kapcsolat, így megállapítható, hogy az erdélyi magyar fiatalok pénzügyi ismeretének szintje nem függ a szülők iskolai végzettségének szintjétől.

A negyedik hipotézis (H_4) (azok a fiatalok, akiknek a jövedelmük zsebpénzből származik keveset tudnak megtakarítani) vizsgálatát kisebb elemszám (194 fő) esetén is el tudtam végezni két új változó bevezetésével. Az eredmények szerint a két változó között szignifikáns kapcsolat van, tehát azok erdélyi magyar 18-25 éves felsőoktatásban részesülő diákok, akiknek jövedelmük csak zsebpénzből származik, azok nagyon kevés részét (20% alatt) tudják jövedelmüknek megtakarítani.

Az ötödik hipotézisem (H_5) szerint a fiatalok megtakarításait inkább otthon és nem bankban tartják. A hipotézis igazolására megvizsgáltam, hogy hol tartják a fiatalok a pénzeszközeiket. Arra a következtetésre jutottam, hogy a diákok elsősorban az egyszerű – rövid távra szóló – megtakarítási formákat kedvelik, így legtöbbször (53,3%) otthon tartják megtakarításait. Arra is lehet következtetni, hogy a fiatalok pénzügyi ismerete nem elégséges, hiszen nem ismerik, nem bíznak meg a banki termékekben és szolgáltatásokban.

A hatodik hipotézis (H_6) igazolásához, mely szerint a fiatalok elsősorban saját tapasztalat alapján hozzák meg pénzügyi döntéseiket megvizsgáltam, hogy melyek azok az információforrások, ahonnan a hallgatók megszerzik a pénzügyi tapasztalataikat. A minta 65,2%-a saját tapasztalatra hagyatkozik és 76,6%-a családtól kér tanácsot pénzügyi döntések

meghozatalakor. Ez a két befolyásoló tényező jelenti az erdélyi magyar 18- 25 éves korosztály elsődleges információforrást.

A dolgozat következtetéseképpen elmondható, hogy hat hipotézisből sikerült ötöt igazolni, meg tudtam határozni az erdélyi magyar felsőoktatásban tanuló 18- 25 éves fiatalok pénzügyi magatartását és attitűdjét. Jelen kutatás rávilágított a fiatalok pénzügyi ismeretének alacsony szintjére, melyet szükséges lenne fejleszteni különböző oktatási programokkal, konferenciákkal, illetve más hasonló pénzügyi- gazdasági könyvek tanulmányozásával.

- [1.] Allen, M. W. – Edwards, R. – Hayhoe, C. R., – Leach, L. (2007): Imagined interaction, attitudes towards money and credit, and family coalitions, *Journal of Family and Economic Issues*, 28, 3 – 22 o.
- [2.] Atkinson, A. – Messy, F. (2012): „A pénzügyi kultúra mérése: Az OECD / Nemzetközi Pénzügyi Képzési Hálózata (INFE) kísérleti kutatásának eredményei”. *OECD Pénzügyi, Biztosítási és Magán-nyugdíjpénztári Műhelytanulmányok*, 15, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>.
- [3.] Balázsné Lendvai M. (2013): *A bankmarketing szerepe a pénzügyi kultúra fejlesztésében*, [PhD-értekezés] Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem Széchenyi István Doktori Iskola.
- [4.] Béres D. – Huzdik K. – Kovács P. – Sági Á. – Németh E. (2013): Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról. Kutatási jelentés. Letöltve innen: <http://www.asz.hu/tanulmanyok/2013/kutatasi-jelentesfelmeres-a-felsooktatásban-tanulo-fiatalok-penzugyikulturajarol/t353.pdf>, Letöltés ideje: 2016. november 20.
- [5.] Béres, D. – Huzdik, K. (2012): A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten, *Pénzügyi Szemle*, 3, 322–336. o., Letöltve: 2016. december 15.
- [6.] Béres, D. (2013): A pénzügyi kultúra - mi is ez valójában?, *Pénzügyi Szemle Online*, Letöltve: 2017. január 10.
- [7.] Borodich, S. – Deplazes, S. – Kardash, N. – Kovzik, A. (2010): Comparative analysis of the levels of financial literacy among students in the U.S., Belarus, and Japan, *Journal of Economics and Economic Education Research*, 11 (3), 71–86. o.
- [8.] Borszéki, É. (2010): *Nemzetközi pénzügyek* (egyetemi jegyzet), Gödöllő: Szent István Egyetem.
- [9.] Botos, K. – Botos, J. – Béres, D. – Csernák, J. – Németh, E. (2012): Pénzügyi kultúra és kockázatvállalás a közép-alföldi háztartásokban, *Pénzügyi Szemle*, 3, 291-309. o., Letöltve: 2016. december 15.
- [10.] Breckler, S. J. (1985): *Empirical validation of affect, behavior, and cognition as distinct components of attitude*. Unpublished doctoral dissertation, Johns Hopkins University, Columbus, Letöltve: 2016. november 20.
- [11.] Chen, H. – Volpe, R.P. (1998): An analysis of personal financial literacy among college students, *Financial Services Review*, 7, 107–128 o.

- [12.] Clarke, M. D. – Heaton, M. B. – Israelsen, C. L., – Eggett, D. L. (2005): The acquisition of family financial roles and responsibilities. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 33, 321 – 340 o.
- [13.] Czakó, Á. – Husz , I. – Szántó , Z. (2011): *Meddig nyújtózkodjunk? - A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában*, Budapest: BCE Innovációs Központ Nonprofit Kft.
- [14.] Danes, S. M. (1994): Parental perceptions of children’s financial socialization,. *Financial Counseling and Planning*, 5, 127 – 146. o.
- [15.] Danes, S.M. – Morris, E.W. (1989): The factors affecting a family’s plan to change its financial situation. *Lifestyles, Family and Economic Issues*, 10, 205–215 o.
- [16.] Deacon, R. E., –& Firebaugh, F. M. (1988): *Family resource management principles and applications*, Boston.
- [17.] Furnham, A. (1984): Many sides to the coins,. *The psychology of money usage, Personality and Individual Differences*, 5 (5), 501–509. o.
- [18.] Garman, E.T. – Fogue, R.E. (2006): *Personal finance*. Boston: Houghton Mifflin
- [19.] Gillis, J. R. (1980): *Geschichte der Jugend. Tradition und Wandel der Altersgruppen und Generationen in Europa von der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts bis zur Gegenwart*. Weinheim/Basel: Beltz
- [20.] Hira, L. (2009): *Financial Literacy in America: Opportunities and Challenges*. Greater, Des Moines Committee. Des Moines, Iowa, April 8.
- [21.] Hornyák, A. (2013): A fiatal korosztály szegmentálása a pénzügyi viselkedés alapján, *Közgazdász Fórum*, 16(112), 53- 71. o., Letöltve: 2016. november 20.
- [22.] Hornyák, A., (2013): Pénz, pénz, pénz, avagy a fiatalok pénzügyi kultúrája, *Képzés és gyakorlat*, 11 (1-4)., Letöltve: 2016. november 13.
- [23.] Hung, A.A. – Parker, A.M. – Yoong, J.K. (2009): *Defining and Measuring Financial Literacy.*, Rand, Labour and population, Working paper, 28.
- [24.] Huzdik Katalin – Béres Dániel – Németh Erzsébet (2014): Pénzügyi kultúra versus kockázatvállalás empirikus vizsgálata a felsőoktatásban tanulóknál, *Pénzügyi Szemle*, 59, 4, 476-488 o., Letöltve: 2016. december 15.
- [25.] IBRD, OECD, DFID, & CGAP (2009): *The Case for Financial Literacy in Developing Countries – Promoting Access to Finance by Empowering Consumers*

- [26.] Inotai A. (2012): Válság után?, *Magyar Pénzügyi Szemle*, 56, 352–368. o.
- [27.] Jorgensen, B. L., – Savla, J. (2010): Financial literacy of young adults: The importance of parental socialization. *Family Relations*, 59(4), 465-478 o.
- [28.] Keniston, K. (1968): *Young Radicals*, New York: Harcourt, Brace & World.
- [29.] Klapper, L. – Lusardi, A. – Panos, G. A. (2012): *Financial Literacy and the Financial Crisis*, hely nélkül.: Netspar.
- [30.] Kovács P., – Révész B., – Ország G. (2014): *A pénzügyi kultúra és attitűd mérése*. „Marketing megújulás” Marketing Oktatók Klubja 20. Konferenciája előadásai, Gazdaságtudományi Kar, Szeged.
- [31.] Kovács, É. I. – Mihály, N. – Mészáros, A. – Madarász, I. (2013): A pénzzel kapcsolatos attitűd és különböző demográfiai változók kapcsolatának vizsgálata magyar egyetemi hallgatók mintáján, *Közgazdász Fórum*, 16(1), 37- 58. o., Letöltve: 2016. november 20.
- [32.] Kovács, L., – Terták, E. (2016): *Financial Literacy, Panacea or placebo? A Central European Perspective*, University of Szeged.
- [33.] Kovácsné, H. L. (2013): „Online generáció” versus pénzügyi kultúra, In: Karlovitz, J. T. (ed.): Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején. Komárno: International Research Institute. 61–68. o.
- [34.] Luksander A. – Béress D. – Huzdik K. – Németh E. (2014): A felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúráját befolyásoló tényezők vizsgálata, *Pénzügyi Szemle*, 2, 237–258. o.
- [35.] Lusardi, A. – Mitchell, O. S. (2007): Baby Boomer Retirement Security: The Role of Planning, Financial Literacy, and Housing Wealth, *Journal of Monetary Economics*, 54, 1, 205–224. o.
- [36.] Lusardi, A. – Mitchell, O.S. – Curto V. (2010): Financial Literacy among the Young, *Journal of Consumer Affairs*, 44 (2), 358–380. o., Letöltve: 2016. november 25.
- [37.] Lynn, R. (1991): *The secret of the miracle economy*, London: SAU.
- [38.] Magyar Nemzeti Bank, 2008. Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztéséről (MNB- PSZÁF), Budapest: ismeretlen szerző.
- [39.] Mak, V. –Braspenning, J. (2012): Errare humanum est: Financial Literacy in European Consumer Credit Law, *Journal of Consumer Policy*, 35,(3), 307–332 o.
- [40.] Mathur, I. (1989): *Personal finance*. Cincinnati: South-Western Publishing

- [41.] McKenna, J.S. – Nickols, S.Y. (1988): Planning for retirement security: What helps or hinders women in the middle years?, *Home Economics Research Journal*, 17, 153–164 o.
- [42.] McNeal, J. U. (2007): *On Becoming a Consumer: The Development of Consumer Behavior Patterns in Childhood*, Elsevier, Burlington, MA
- [43.] Mellan, O. (1997): *Barátságban a pénzzel*, Helikon Kiadó, Budapest.
- [44.] Moschis, G. P. – Churchill, G. A. JR. (1978): Consumer Socialization: A Theoretical and Empirical Analysis. *Journal of Marketing Research*, 15, 599–609 o.
- [45.] Murphy A. J. (2005): Money, money, money: An exploratory study on the financial literacy of black college students. *College Student Journal*, 39, 3, 478–488. o.
- [46.] Német, E. (2013): *Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról, kutatási jelentés*. Állami Számvevőszék, Letöltve: 2016. november 15.
- [47.] Pinto, M. B. – Parente, D. H. – Mansfield, P. M. (2005). Information learned from socialization agents: Its relationship to credit card use, *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 33 (4). pp. 357-367
- [48.] Remund D. (2010): Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy, *Journal of Consumer Affairs*, 44, 2, 276–295. o.
- [49.] Roberts, J. A. – Sepulveda, C. J. (1999): Demographics and money attitudes: test of Yamauchi and Templer's money attitude scale in Mexic, *Personality and Individual Differences*, 27 (1), 19–35. o.
- [50.] Roedder John, D. R. – Whitney, J. C. (1986): The Development of Consumer Knowledge in Children: A Cognitive Structure Approach,. *Journal of Consumer Research*, 12, 406–417. o.
- [51.] Samy, M. – Tawfik, H. – Huang, R. – Nagar, A. K. (2008): Financial Literacy of Youth: A Sensitivity Analysis of the Determinants, *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, 1(1), 55–70. o., Letöltve: 2016. november 12.
- [52.] Shim, S. – Card, N.A. – Xiao, J. J. – Serido, J. (2010): Financial socialization of first-year college students: The roles of parents, work, and education, *Journal of Youth and Adolescence*, 39(, 12), 1457-1470. o.
- [53.] Standu, D. – Stoica, C. A. – Umbreș, R. (2014): Tineri în România: griji, aspirații, atitudini și stil de viață, București.

- [54.] Székely L. (2010): A holnap pénze – Pénzügyi kultúra az információs társadalomban., Excenter Kutatási Központ, Budapest.
- [55.] Temesi, J. (2012): *Felsőoktatás-finanszírozás. Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet*, AULA Kiadó Kft., Budapest.
- [56.] Tóth I. Gy. (2011): Jövedelemeloszlás, társadalmi kohézió és értékszerkezet. *Pénzügyi Szemle*, 56, 369–375. o.
- [57.] UEFISCDI – CNFIS (2016): Raport public anual 2015, Starea finanțării învățământului superior și măsurile de optimizare ce se impun, București.
- [58.] Vaskovics L. (2000): A posztadoleszcencia szociológiai elmélete, *Szociológiai Szemle*, 10 (4), 1- 16. o. Letöltve: <http://www.socio.mta.hu/mszt/2004/vaskovics.htm>; Letöltve: 2016. november 17.
- [59.] Webley, P. – Nyhus, E. (2012). Economic Socialization, Saving and Assets in European Young Adults, CSD Working Papers No. 12-01. Letöltve: <http://csd.wustl.edu/Publications/Documents/WP12-01.pdf> Letöltés ideje: 2017. április 2.
- [60.] Xiao, J.J. – Sorhaindo, B. – Garman, E.T. (2006): Financial behaviours of consumers in credit counselling. *International Journal of Consumer Studies*, 30 (2): p. 108–121.
- [61.] Yamauchi, K. T. – Templer, D. J. (1982): The development of a money attitude scale, *Journal of Personality Assessment*, 46(5), 522-528. o., Letöltve: 2016. november 12.
- [62.] Zsótér, B. – Béres, D. – Németh, E. (2015): A magyar fiatalok jellemzése pénzügyi attitűdjeik és magatartásuk mentén–Vizsgálat a felsőoktatásban tanulók pénzügyi attitűdjeiről és magatartásáról, Characterization of the Hungarian youth with their financial attitudes and behaviours–A survey about the financial behaviour and attitudes of students. *Vezetéstudomány/Budapest Management Review*, 46(6), 70-80. o., Letöltve: 2016. november 12.

1 . Melléklet

1) Hány éves vagy?

- a) 18-nál kisebb
- b) 18
- c) 19
- d) 20
- e) 21
- f) 22
- g) 23
- h) 24
- i) 25
- j) 25-nél több

2) Nemed?

- a) Nő
- b) Férfi

3) Családi állapotod?

- a) Egyedülálló
- b) Párkapcsolatban
- c) Házasság
- d) Elvált
- e) Özvegy

4) Van a háztartásban valaki, akit eltartasz? (Több választ is ki lehet választani)

- a) Nincs
- b) Gyermek
- c) Feleség
- d) Közeli rokon
- e) Barát
- f) Valaki más (kifejtős)

5) Mi az édesanyád legmagasabb végzettsége?

- a) 8 általános vagy annál kevesebb
- b) Szakközépiskola

- c) Gimnázium
- d) Főiskola/ Egyetem
- e) Mesteri/doktori képzés
- f) Nem tudom

6) Mi az édesapád legmagasabb végzettsége?

- a. 8 általános vagy annál kevesebb
- b. Szakközépiskola
- c. Gimnázium
- d. Főiskola/ Egyetem
- e. Mesteri/doktori képzés
- f. Nem tudom

7) Mi az édesanyád foglalkozása? (ha esedékes)

- a) Vállalkozó
- b) Alkalmazott
- c) Alkalmi munkás
- d) Munkanélküli
- e) Nyugdíjas

8) Mi az édesapád foglalkozása? (ha esedékes)

- a) Vállalkozó
- b) Alkalmazott
- c) Alkalmi munkás
- d) Munkanélküli
- e) Nyugdíjas

9) Milyen környezetből származol?

- a) Vidéki
- b) Városi

10) Milyen település az ideiglenes tartózkodási helyed?

- a) Kolozsvár
- b) Marosvásárhely
- c) Brassó
- d) Egyéb (kifejtős)

11) Jelenlegi lakhelyed?

- a) Szüleimnél
- b) Ismerősöknél
- c) Bentlakásban
- d) Albérletben
- e) Saját lakásban

12) Felsőoktatásban tanulsz?

- a) Igen
- b) Nem

13) Milyen tagozatos diák vagy? (ha az előző kérdésre a) választ jelölte)

- a) Nappali
- b) Levelezős
- c) Távoktatás

14) Milyen irányultságú a szakod?

- a) Gazdasági
- b) Társadalomtudományi
- c) Bölcsész tudományi
- d) Agrár
- e) Informatika
- f) Jogi és igazgatási
- g) Műszaki
- h) Orvos és egészségtudományi
- i) Pedagógus
- j) Természettudományi
- k) Művészeti
- l) Egyéb (kifejtős)

15) Középiskolai tanulmányaid alatt sajátítottál el pénzügyi- gazdasági ismereteket?

- a) Igen
- b) Nem

16) Értékelj saját pénzügyi ismereteidet!

1- elégtelen, 2- alacsony , 3- középfokú, 4- elégséges , 5- magas

17) Hogyan ítéled meg saját anyagi helyzetet?

1- nagyon szegény, 2- szegény, 3-közepes anyagi helyzetű, 4- gazdag, 5- nagyon gazdag

18) Honnan származik a jövedelmed? (több válasz is lehetséges)

- a) Zsebpénzből (szülőktől, rokonoktól, ismerősöktől kapott jövedelem)
- b) Ösztöndíjból
- c) Munkabérből
- d) Egyéb szociális ellátásokból
- e) Egyéb forrásokból (kifejtős)

19) Jelenleg dolgozol?

- a) Nem dolgozom
- b) Csak alkalmanként/ nyaranta
- c) Részmunkaidőben
- d) Szociális ellátásban részesülök (például munkanélküli segély)
- e) Vállalkozó vagyok

20) Hova sorolnád be a havi nettó jövedelmed (amit kézbe kapsz)?

- a) Kevesebb, mint 200 lej
- b) 200 lej és 500 lej között
- c) 500 lej és 1000 lej között
- d) 1000 lej fölött

21) Van megtakarításod?

- a) Igen, van valamennyi megtakarításom.
- b) Nincsen megtakarításom.

22) Mi az oka, hogy nem tudsz megtakarítani? (ha az előző kérdésre a b) választ jelölte)

- a) Kevés a jövedelem ahhoz, hogy megtakarítsak.
- b) Túl sokat költök fölösleges dolgokra.
- c) Nincsenek hosszú távú céljaim, amire megtakarítanék.
- d) Nem gondoltam még ilyesmire, hogy megtakarítás.

23) Milyen rendszerességgel tudsz megtakarítani? (ha a 21. kérdésre az a) választ jelölte)

- a) Havonta, közel azonos összegben.
- b) Havonta, mindig más összegben.
- c) Csak eseti jelleggel.

24) Jövedelmed mekkora részét tudod megtakarítani?

- a) Kevesebb, mint 5%-át.
- b) 5% és 20% között.
- c) 20% és 40% között.
- d) 40% fölött.

25) Milyen formában tartod a megtakarításaidat? (Válaszd ki a három legfontosabbat!)

- a) Otthon, jól elrejtett helyen.
- b) Folyószámlán, lekötés nélkül.
- c) Bankbetétben (egy évnél rövidebb lekötés).
- d) Bankbetétben (egy évnél hosszabb lekötés).
- e) Egyéb pénzügy eszközben (Kifejtős).

26) Milyen célból takarítottál már meg? (Több válasz is lehetséges)

- a) Ajándék vásárlásra
- b) Nyaralásra, utazásra, fesztiválzásra
- c) Nagyobb értékű műszaki cikkekre (telefon, laptop, tablet, TV stb.)
- d) Esküvőre
- e) Autóra
- f) Lakásra
- g) Tanulásra
- h) Biztonságból
- i) Egyéb (Kifejtős)

27) Számodra melyek a legfontosabb célok az életedben? (Válaszd ki a három legfontosabbat!)

- a) Ismerősöket, barátokat szerezni.
- b) Technológiai felszerelések megszerzése (okostelefon, laptop, stb.)
- c) Főként bulizni, utazni és egyéb élményeket szeretnék gyűjteni.
- d) Külföldre szeretnék menni (tanulni/dolgozni).
- e) A félét szeretném sikeresen teljesíteni.
- f) Munkát szeretnék találni.
- g) Autót / lakást szeretnék venni.
- h) Életreszóló párt találni magamnak.

- i) Meg szeretném alapozni saját jövőm.

28) Pénzügyi döntések meghozatalakor kitől szoktál információt szerezni? (Több válasz is lehetséges)

- a) A családomtól
- b) Barátoktól, ismerősöktől
- c) Televízióból, újságból, internetről
- d) Saját tapasztalat
- e) Egyéb (kifejtős)

29) Mi a THM?

- a) Tényleges Hiteldíj Mutató
- b) Teljes Hiteldíj Mutató
- c) Tényleges Hitelkamatláb Mutató
- d) Teljes Hitelköltség Mutató
- e) Tényleges Hitelvisszafizetési Mutató

30) Mi az infláció?

- a) A pénz hirtelen elértéktelenedése.
- b) A bérek növekedési ütemének jelzőszáma.
- c) Az árszínvonal tartós növekedése.
- d) Két valuta árfolyama közötti szorzószám.
- e) A külföldi pénz felvásárlási ára.

31) Az alábbi jövedelmek közül melyek után nem kell adót vagy illetéket fizetni? (Több válasz is lehetséges):

- a) Ösztöndíj.
- b) Munkaviszonyból származó jövedelem.
- c) Örökség a szülők után.
- d) Több, mint 5 évre szóló életbiztosítás lejáratakor járó összeg.
- e) Az Egyesült Királyságban megszerzett jövedelem.

32) Mi a Román Nemzeti Bank nevének román nyelven a rövidítése?

- a) RNB
- b) BNR
- c) RBN

- d) BRN
- e) Nem tudom

33) Van 50 euród, amelyet szeretnél átváltani lejre. A pénzváltó előtt elhelyezett tábla szerint az euró eladási árfolyam 4,57 lej, míg vételi árfolyama 4,47. Hány lejt fogsz kapni az euródért?

- a) 228,5 lej-t
- b) 223,5 lej-t
- c) 225 lej-t
- d) 230 lej-t
- e) Nem tudom